

Globalizm, Milliyetçilik, Enternasyonalizm

Bir Uluslararası Demokrasi Programı İçin Öneriler

Sungur SAVRAN

Marx...enternasyonalizmin ve sosyalizmin temel ilkesini ileri sürmüştür: özetle, başka ulusları ezen bir ulusun özgür olamayacağı söylemiştir...Küçük ulusların ayrılmasının ütöpik ve olanak dışı olduğunu ve yalnızca ekonomik merkezleşmenin değil politik merkezleşmenin de ilerici olduğunu haykıran sermayenin özürçülerinden farklı olarak, Marx, politik merkezleşmenin emperyalist olmadığı takdirde ilerici olabileceğini ve ulusların zora dayalı biçimde değil, bütün ülkelerin proleterlerinin özgür birleşmesi temelinde bir arayagelmesi gerektiğini ancak bu temelde savunabilirdi.

Lenin¹

Dünyada ve Türkiye'de burjuvazi neden Marx'la flört ediyor ? ABD finans kapitalinin baş sözcüsü **Wall Street Journal** neden Marx'ı göklere çıkarıyor ? Türkiye sermayesinin iç haberleşme bülteni gibi çalışan **Panorama** dergisi neden kapağına "Marx haklı çıktı" diye başlık atıyor ? İshak Alaton, Halil Bezmen ve başka kapitalistler neden "Marx ölmedi, yaşıyor. Hem de capcanlı olarak" diyorlar ?² Kendini burjuvazinin akıl hocalığına tayin eden Şahin Alpay neden Marx'ı "19. ve 20. yüzyılların en önemli sosyal bilimcisi" ilan ediyor ?³

Elbette herşeyden önce Marx'ı evcilleştirmek için. Bürokratik işçi devletlerinin birbiri ardına çöküşü dolayısıyla dünya çapında büyük bir ideolojik darbe yemiş olan komünizmin prestiji tarihindeki en alt noktaya düşmüşken, burjuvazinin sözcüleri Marx'ı komünizmden kopartarak salt bir düşünür sıfatıyla kendi dünyalarına kabul etmeye hazır olduklarını ilan ediyorlar. Ama bunun koşulu,

Marx'ın bilim adamlığını devrimciliğinden ayırmak, birincisine vize verirken ikincisini tarihin karanlıklarına gömmek. Her zaman olduğu gibi bu ideolojik cerrahide en bilinçli rol eski Marksistlere düşüyor. Örneğin Şahin Alpay açık açık şunu yazıyor: "Marx'ı değerlendirirken herhalde bilim adamı ve siyaset adamı olarak Marx'ı birbirinden ayırmak gerekiyor." Kısacası, burjuvazi sakalları kesilmiş bir Marx'ı salonlarına kabule hazırlanıyor.⁴

Ama bu genel cerrahi operasyonun yanısıra, burjuvazinin Marx'la bugünlerde flörte başlamasının daha özel bir nedeni de var. Bu nedeni keşfedebilmek için, **Panorama** dergisinin sözkonusu sayısında **Komünist Manifesto**'dan aktardığı pasaja buraya almak yararlı olacak:

Burjuvazi, bütün ülkelerdeki üretim ve tüketime kozmopolit bir nitelik kazandırmıştır. Sanayinin üzerinde durduğu ulusal zemini ayaklarının altından çekip alarak gericileri büyük bir yasa boğmuştur. Nicedir süregelen bütün ulusal sanayiler yıkılmıştır ya da günden güne yıkılmaktadır. Bunların yerini, kurulmaları bütün uygar uluslar için bir ölüm kalım sorunu haline gelen yeni sanayiler...ürünleri yalnızca ülke içinde değil, aynı zamanda dünyanın dört bir yanında tüketilen sanayiler almaktadır. Ülke içinde üretilen malların karşılayabileceği eski ihtiyaçların yerini, uzak ülke ve yörelerin ürünlerini zorunlu kılan yeni ihtiyaçların aldığı görülmektedir. Eski yerel ve ulusal içe kapanıklığın ve kendi kendine yeterliliğin yerini, çok yönlü ilişkiler ve ulusların evrensel karşılıklıbağımlılığı almaktadır. Üstelik yalnızca maddi üretimde değil düşünsel üretimde de. Tek tek ulusların yarattığı düşünsel ürünler herkesin ortak malı olmaktadır. Ulusal tek yanlılık ve dar kafalılık her geçen gün biraz daha olanaksızlaşmaktadır... Burjuvazi bütün üretim araçlarının hızla gelişmesi ve haberleşme araçlarının son derece yetkinleşmesi sonucunda, bütün ulusları, hatta en barbarlarını bile, uygarlığın bağrına çekiyor. Burjuvazinin mallarının ucuz fiyatları, bütün Çin sedlerini yerle bir eden ve barbarların yabancılara karşıduyduğu inatçı nefreti zorla dize getiren ağır toplardır...⁵

Panorama dergisinin, değerli sayfalarını **Komünist Manifesto**'dan alınmış bir pasaja ayırmasının sırrı, dergi yönetiminin sözkonusu pasajın üzerine koyduğu üstbaşlıkla kendini ele veriyor: "150 yıl öncesinden 'globalleşme'". Derginin fikrini sorduğu kapitalistlerden Halil Bezmen de heyecan içinde: "Marx'ın öngördüğü globalleşme, bugün herkesin hemfikir olduğu bir olgu. Marx haklı çıktı, öngörülleri gerçekleşti." Öyleyse burjuvazinin sözcülerinin Marx'la flörtünün özel nedeni ortaya çıkıyor: başta emperyalist sermaye olmak üzere, dünya burjuvazisinin günümüzdeki yeni ideolojisi olan **globalizm** (Türkçede zaman zaman kullanılan terimle küreselleşme) için Marx'ı tanık olarak gösterme çaba-

sı. Bu çaba başarıya ulaştığı takdirde emperyalist burjuvazinin beyin takımından kaynaklanan bu yeni ideolojiye, ilerici akımlar ve hareketler nezdinde kolay kolay karşı çıkılmayacak bir saygıdeğerlik kazandırılmış olacak. Marx, kapitalizmin devrimci eleştirmeni olmaktan çıkarak, kapitalizmin en yüksek aşaması emperyalizmin peygamberi haline gelecek. Marx'a biçilen bu yeni yüz, yukarıda sözü edilen genel ideolojik cerrahiye estetik cerrahi yoluyla tamamlayacak, son fırça darbesini vuracak.

Elbette başarısızlığa mahkum bir proje bu. Ama bize şu soruyu sordurtmalı: nasıl oluyor da komünizmin en önemli teorisyeni, kapitalizmin bir özürçüsü haline getirilebiliyor? Marx'ın yapıtında proleter enternasyonalizminin temellerini oluşturan argümanlar, nasıl oluyor da burjuvazinin globalizm ideolojisinin gerekçeleri haline getirilebiliyor? Ya da daha genel olarak, globalizm ile enternasyonalizm benzer ideolojiler midir? Her ikisi de milliyetçiliğe karşı olduğunu ve ulusal devletin geçersizleştiğini ilan ettiğine göre, aynı görüşün farklı ifadeleri olarak kabul edilebilirler mi? Marksizmin globalizm karşısındaki politik tavrı ne olmalıdır? Bu yazı bu karmaşık sorulara cevap arayacak.

I. BURJUVAZİNİN BÜYÜK İDEOLOJİK TAARRUZU: GLOBALİZM

Türkiye'nin düşünce yaşamında bir süredir ön plana çıkmış olan küreselleşme kavramı, gerçekte 80'li yılların ortalarından beri dünya çapında süregiden tartışmalarda ayrıcalıklı bir yer tutan globalleşme ya da globalizm kavramının yerli versiyonundan başka birşey değil. Kavram, bir yönüyle, emperyalist ülkelerin burjuva ideolojisinin neredeyse onyıllardır ayrılmaz parçası haline gelmiş olan bir düşüncenin sistemleştirilmesinden başka bir özellik taşıyor. Bu düşünceye göre, dünyanın ekonomik bakımdan bütünleşmiş olduğu, çokuluslu şirketlerin yeryüzünün bütününde faaliyet gösterdiği bir dönemde ulus devlet fikrinin modası geçmiştir, ulusal egemenliğin savunulması bir anakronizmdir. Ne var ki, bu düşüncenin neden daha önce değil de, 80'li yıllarda şatafatlı bir isimle vaftiz edildiğini ve yeni bir düşünsel akıma kaynak olarak gösterildiğini de kavramak önemli.

Bu sorunun cevabı büyük ölçüde 80'li yılların politik ve ideolojik ikliminde yatıyor. Öncelikle, Gorbaçov'un perestroykasının ideolojik çerçevesini oluşturan Yeni Siyasal Düşünce, içinde yaşadığımız çağda insanlığın ana sorunlarının ancak global (küresel) ölçekte çözülebileceği teziyle globalizmin oluşumunda ana katkılardan birini sağlıyor. Şimdi perestroyka yerini açık restorasyonizme bıraktı, Yeni Siyasal Düşünce'nin insanlığa bu "katkı"sı da emperyalizmin sözcülerince devralındı. Öte yandan, özellikle azgelişmiş ülkeler için ulusal sınırlar içine dönük, iç pazar üzerinde temellenen ("ithal ikameci")

sınai gelişmenin geçersizliğini ilan eden ekonomik yeni-liberalizm, para, meta ve sermaye akımları üzerinde bütün ulusal denetimlerin kaldırılması yönündeki basıncıyla globalizmin bir başka kaynağını oluşturuyor. Nihayet, Körfez Savaşı'nda (şimdilik) en yüksek ifadesine kavuşan Yeni Dünya Düzeni ideolojisi, ulusal egemenliklerin sınırlandırılması ve emperyalizmin denetimindeki uluslararası politik-askeri kuruluşlara (Birleşmiş Milletler, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (AGİK), NATO vb.) daha fazla yetki tanınması yolundaki yönelişle globalizmin gelişmesinin bir başka dinamiğini oluşturuyor. Globalizm böylece bütün bu ideolojik-politik akımları (Yeni Siyasal Düşünce, yeni-liberalizm, Yeni Dünya Düzeni) birleştiren bir sentez olarak beliriyor.

Kendini hem bir düşünce akımı, hem de bir politik program olarak sunan globalizmin başlıca görüşlerini şöyle özetlemek olanaklı: (1) Sanayi, iletişim ve ulaştırma teknolojilerinde ortaya çıkan yeni gelişmeler bütün toplumları gerek ekonomik, gerekse kültürel olarak birbirine bağlamış, kendi içine kapalı tarzda bir gelişmeyi olanaksız hale getirmiştir. (2) Bu büyük gelişmeyi sağlayan serbest piyasa sistemi, dünyanın bütün yörelerini tek bir ekonomik sistem içinde birleştirirken, ister gelişmiş olsun, ister azgelişmiş, bütün ulusların lehine işlemekte, hepsinin refahını birden arttırmaktadır. Artık "emperyalizme bağımlılık"tan söz etmek anlamsızdır, çünkü bütün ülkeler bir "karşılıklı bağımlılık" içindedir. (3) Serbest piyasanın işleyişi aynı zamanda demokrasi ve insan haklarının da en büyük güvencesidir. Dünya sistemine kapalılık demokrasinin ve insan haklarının çiğnenmesine yol açan temel etkenlerden biridir. (4) Uluslararası planda ekonomik ilişkilerin serbest piyasa temelinde gelişmesi, insanlığın önünde bir barış, kardeşlik ve refah döneminin açılmasını sağlayacak başlıca etkenlerdir. (5) Bütün bunlardan dolayı, artık gününü doldurmuş olan ulusal devletler, piyasanın dünya çapındaki serbest işleyişine müdahale etmemeli, her ülke mümkün olduğu kadar hızlı bir biçimde dünya ekonomisinin bir parçası haline gelmeye çalışmalıdır. (6) Küreselleşme, ulusal egemenlik anlayışını da geçersiz kılar. İnsan haklarının ya da demokrasinin çiğnenmesi, uluslararası düzenin tehlikeye atılması vb. durumlarda uluslararası topluluğun askeri yöntemler de dahil olmak üzere müdahale hakkı olmalıdır. (7) Eğer varolan ulusal devletler gününü doldurmuş ve işlevini yitirmişse, bu, kendi kimliğini henüz bir ulusal devletle ifade etme olanağına kavuşmamış ulusların da bağımsız bir devlet kurma mücadelesinin anlamsız olduğunu gösterir. Yani ulusal kurtuluş hareketlerinin de günü geçmiştir.

Bir burjuva ideolojisi olarak globalizmi güçlü kılan temel etken, bu ideolojik söylemde yer alan unsurların bazılarının (bütün ideolojilerde olduğu gibi) çağımızın maddi gerçekliğinin bazı veçhelerine tek yanlı ve çarpık bir biçimde de olsa tekabül ediyor olmasıdır. II. Dünya Savaşı sonrasında kapitalist dünya

ekonomisinde yaşanan uzun genişleme dönemi, gerçekten de sermayenin uluslararasılaşmasını dev boyutlara ulaştırmış, bu süreç içinde **üretim kendisi** tarihte ilk kez kitlesel bir ölçekte uluslararası bir nitelik kazanmıştır. Üstelik son yıllarda iletişim ve ulaştırma teknolojilerinde meydana gelen başdöndürücü gelişmeler, dünyanın salt ekonomik olarak değil, kültürel alanda da bütünleşmesine dev bir atılım kazandırmıştır. Nükleer ve kimyasal silahların ve ekolojik denge tahribinin de insanlığı ortak dev sorunlarla karşı karşıya bıraktığı açıktır. Uzun genişleme döneminde artan ölçüde uluslararasılaşan sermaye, meta ve işgücü akımlarıyla birlikte düşünüldüğünde bütün bunlar, hiç tartışmasız biçimde, dünyanın tarihte görülmemiş biçimde bütünleştiğini ortaya koymaktadır.

Globalizm, bu maddi temel konusundaki gerçekçi saptamaların, gerçek dünyada varolan çelişkilerin üstünü örtme çabasıyla bütünleştirilmesinin adıdır. Kapitalizmin işleyişinin sadece sınıflar ve başka toplumsal gruplar arasında değil, aynı zamanda uluslar, milliyetler, etnik gruplar arasında büyük çelişkileri günbegün yarattığı ve yeniden yarattığı gerçeği, globalizmin bilim kurgu benzeri dünyasında bir sis perdesinin ardında kaybolur. Burada, piyasanın "görünmez eli" emperyalist ülkeye de bağımlı az gelişmiş ülkeye de, emperyalist ulusun işçisine de göçmene de, hakim uluslara da ezilen uluslara da, ayırım gözetmeden refah ve mutluluk getirir. Bütün kapsamlı burjuva ideolojileri gibi, globalizm de varolan dünyaya tapınır, onun mümkün dünyaların en iyisi olduğunu ileri sürer.

Çünkü globalizm, 1917 Ekim devriminin yolunu açtığı devrimler ve altüst oluşlar sürecinin yenilgiye uğradığı tarihsel evrede, dünya kapitalizminin genel bunalımına bir çıkış yolu arayan emperyalist sermayenin ve müttefiklerinin ideolojisidir. 1974-75'de başlayan genel bunalım, bir yönüyle, üretimin uluslararası karakterinin dünya pazarının bölünmüşlüğü olgusuyla çelişkiye girmesinin ürünüdür. ⁶ Öyleyse hedef, sermayenin, evrensel eğilimlerine uygun biçimde, yeryüzünün bütününü mutlak bir hakimiyet altına almasının karşısındaki bütün engellerin temizlenmesidir. Hâlâ ayakta olan bürokratik işçi devletleri de, ulusal kurtuluş hareketleri de, başka bakımdan ne derecede gerici eğilimleri barındırsalar da **emperyalizme karşı direnmenin** kısmi birer mevzii olarak kullanılabilir az gelişmiş ülke devletleri de, bu mutlak hakimiyetin sağlanabilmesi uğruna kesin bir denetim altına alınmalıdır. Bush'un Yeni Dünya Düzeni, Amerikan emperyalizminin hegemonyası altında böyle bir mutlak hakimiyet kurma çabasının adından başka birşey değildir. Bu çabanın gerçekleşmesi, emperyalist devletlerin karşısındaki bütün güç odaklarının ve tabii isyankâr devletlerin yetki ve haklarının sınırlandırılması, ulusal egemenliğin gittikçe daha küçük bir köşeye sıkıştırılması, dünya çapında hükmetme gücünün sözde uluslararası kuruluşlar aracılığıyla emperyalist ülkelerin, en başta ABD'nin tekeline toplanmasıdır. Globalizm işte bunun ideolojisidir.

Globalizmin körlükleri

Her burjuva ideolojisi gibi globalizmin de ele aldığı gerçekliği yalnızca bir yanıyla kavradığını, gerçekliğin kendisinde içkin olan çelişkileri ise çizdiği tablonun dışında bıraktığını söyledim. Gerçekliğin çelişkilerinin tablonun dışında bırakılmasının maliyeti, globalizmin gerçeklikte varolan bazı olguları öne çıkarırken, bazılarını da tümüyle görmezlikten gelmesidir. Bu olguların ışığa çıkarılması globalizmin tek yanlı ve ideolojik karakterini kavramak için başlangıç noktasıdır.

Ben bu yazıda globalizmin liberalizmden devraldığı ve çağdaş bir kılık altında sunduğu tezler üzerinde durmayacağım. Piyasanın serbest işleyişinin bütün tarafların refahını yükselttiği iddiası ya da piyasa ekonomisinin demokrasi-nin temeli olduğu görüşü bu türden tezler arasında yer alır ve gerek teorik bakımdan, gerekse ampirik temellerde defalarca çürütülmüş iddialardır. ⁷ Ulusallık ile uluslararasılaşma arasındaki ilişki ve çelişkileri eksenine yerleştiren bu yazıda, uluslar arasındaki ilişkiler alanı üzerinde yoğunlaşmak çok daha doğru olacak.

Bu alanda gözümüze ilk çarpan nokta şudur: globalizm ulusal sınırların, ulusal devletin, ulusal egemenliğin gününü doldurmuş, aşılıp, battal tarihsel biçimler olduğunu tam da ulusal sorun ve mücadelelerin yeryüzünü bir yangın gibi sardığı bir tarihsel evrede ileri sürmektedir. Balkanlardan Kafkasya'ya, Güney Afrika'dan Sri Lanka'ya, 80'li yılların sonlarından beri ulusal sorunlar uluslararası politikanın bir numaralı belirleyeni niteliğini kazanmıştır. Genel çerçevesini bu kadar yaygın bir gelişmeyi hesaba katmaksızın kurmuş olan globalizm, olgularla yüzyüze geldiğinde ulusal soruna küçümseyici bir ad takarak sorunu defetmeyi dener: uluslararası burjuva yayın organlarının sözlüğünde ulusçuluğun moda adı "aşiretçilik"tir bugün. ⁸ Ama olgular inatçıdır: globalizm müptelaları bu adı kullandı diye ulusal sorunlar ve mücadeleler yok olmamakta, tam tersine yeryüzüne her geçen gün daha büyük bir hızla yayılmaktadır.

Ulusal mücadelelerin dehşet verici yaygınlığının kendi bütünsel çerçevesiyle uyumsuzluğu karşısında, globalizmin ikinci bir savunma hamlesi vardır: ulusallığın **az gelişmiş dünyaya özgü olduğunu, gelişmiş dünyada uluslarüstü yapıların geçerli olduğunu, ulusal olgunun artık bir önem taşımadığını** ileri sürmek. Bu iddia doğru olsaydı bile, globalizmi "global" bir teori olmaktan çıkarak, adıyla ve temel tezleriyle tam bir çelişki içinde kısmi bir teori ("yerel küresellik" i) haline getirirdi! Ama globalizmin bu geri mevzide bile tutunmasına olgular engelidir. En azından üç tür olgu, globalizmin, gelişmiş (yani emperyalist) ülkelerde ulusal olgunun gününü doldurmuş olduğu yolundaki tezini yalanlar.

Herşeyden önce, globalizmin hareket noktasını oluşturan türden bütünleşmiş bir dünyada, ulusal sorunun az gelişmiş ülkeler için önem taşıması, buna karşılık gelişmiş ülkeler için ortadan kalkmış olması düşünülemez. Parçaların birbirinden böylesine bağımsız olduğu bir bütünsellik, **kavramsal bir çelişkidir**. Bir kutupta ulusal sorun ötekinde de ulusal olguyu varsayar. Nitekim, emperyalist ülkelerde az gelişmiş uluslara karşı ırkçılık ve şovenizm, Almanya, Fransa, Danimarka, Avusturya vb. bir dizi ülkede neo-faşist hareketlerin çarpıcı başarılarının açıkça ortaya koyduğu gibi, yaygındır ve hızla yükselmektedir.⁹ Globalizm taraftarlarının ulusal olgunun aşılmasının en önemli çağdaş örneği olarak sundukları AT, kendi içinde çelişkili bütünleşmesini derinleştirirken, aynı zamanda Arap, Kürt, Türk, Sırp, Hırvat, Hintli, Pakistanlı, Karayipli, az gelişmiş ülkelerin vatandaşlarını dışlamak için 1990 yılında Topluluk üyesi ülkelere imzalanan Schengen antlaşmasıyla Avrupa'nın etrafına ırkçı bir duvar örmüştür. Ulusallık aşıldıysa bu resmi ırkçılık neden ?

Sorun emperyalist ülkelerin geri kalmış uluslara karşı güttüğü ırkçılıkla da sınırlı değil. Emperyalist ülkelerin kendi içinde yaşayan halklar arasındaki ezen ulus/ezilen ulus çelişkisi de dünya ekonomisinin bütünleşmesiyle birlikte azalmıyor, tersine yoğunlaşıyor. Bu konuda da örnekleri globalizmin gözbebeği AT'den vermek bu teoriyi en güçlü olduğu noktada çürütmek demek. AT'nin gelişmesine paralel olarak AT üyesi Batı Avrupa ülkelerinde ulusal sorunlar sönmülmek bir yana yükselmeye göstermiş, gittikçe daha belirgin biçimler almaya başlamıştır. Sadece en önemlilerine değinecek olursak, İrlanda ve Bask sorunları gibi kronikleşmiş mücadelelere son yıllarda Fransa'da Korsikalıların silahlı mücadelesi, Belçika'da Valon/Flaman toplulukları arasındaki çelişkilerin sertleşmesi ve 1992 yılı içinde İskoç ulusal taleplerinin (ve daha geri bir noktadan Gallilerin homurtularının) yükselmesi eklenmiştir.¹⁰ Bütün bunlar raslantısal değildir: farklı ulusal devletleri tek bir üst birlikte bir araya getirme projesi, ezilen uluslar için hakim ulus devletini gittikçe daha az önemli hale getirdiği içindir ki, ezilen ulusların bu ulus devletten kopmasını da daha kolay ve daha az maliyetli kılmaktadır. Göçmenler sorununa eklendiğinde, bütün bu ulusal çelişkiler Avrupa'nın politik hayatının bir ulusal gerilimler mozayığı haline gelmesine yol açıyor.

Ama iş bununla da bitmiyor. Emperyalist ırkçılığın ve ezilen ulus mücadelelerinin yanısıra, ve belki de onlardan çok daha tehlikeli biçimde, emperyalistler arası ulusal çelişkiler de son yıllarda azalmak bir yana, Sovyet etkeninin ağırlığını yitirmesiyle birlikte yeniden ve belirleyici biçimde ön plana çıkmaya başlamıştır. ABD'nin iki ana rakibiyle (Japonya ve birleşik Almanya hakimiyetindeki AT) çelişkileri her geçen gün büyüyor. Bu üç dev gücün farklı alanlardaki görece güçleri arasında ciddi bir orantısızlık olması (ABD askeri, politik ve

kısmen parasal alanlarda üstünlüğünü korurken, Japonya ve Almanya sınai üretim, dünya ticareti içindeki konum, bankacılık gibi alanlarda öne geçmişlerdir) duruma özel bir istikrarsızlık kazandırıyor.¹¹ Nihayet, globalizmin düş dünyasının en güçlü kalesine geri dönecek olursak, Avrupa emperyalist sermayesinin ABD ve Japonya karşısında bir savunma örgütü olan AT içinde bile, emperyalistler arası ulusal çelişkilerin hiçbir biçimde sona ermemiş olduğunu çeşitli örneklerle kanıtlamak mümkün.

Bütün bunlar, globalizmin iddiasının aksine, sermayenin "serbest piyasa" adı altında özgürce at koştuğu bir dünyanın insanlığa hiç de barış, refah ve kardeşlik dolu bir dönem vaad etmediğini olanca çıplaklığıyla ortaya koyuyor. Gerçekte, globalizmin yarattığı pembe tablonun tersine, insanlık, 20. yüzyılın son on yılında, yalnızca yaygın olarak bölgesel savaşlar ve iç savaşlar yaşama tehlikesiyle değil, aynı zamanda emperyalist paylaşım mücadelesinin yol açabileceği bir üçüncü dünya savaşı ve nükleer yokolma tehdidiyle de karşı karşıya.¹²

Böylece, globalizmin tartışmasız bir gerçekten, dünya ekonomisinin bütünleşmesinden hareketle tümüyle hayali politik sonuçlara vardığını, ulusal sorunların, ulusal devletin, ulusal egemenliğin gününü doldurmak bir yana önemini büyüdüğünü, hatta milliyetçiliğin belki de 30'lu yıllardan bu yana görülmemiş ölçüde dünya çapında yaygınlaştığını görüyoruz. Bu gerçeğin saptanması, beraberinde bir başka soruyu da gündeme getiriyor: eğer globalizm gerçek dünyayı açıklamaktan bu kadar acizse neden günümüzde emperyalist burjuvazinin ve onun az gelişmiş ülkelerdeki müttefiklerinin hakim ideolojik söylemi haline gelmiştir ? Bu sorunun cevabı basittir: bir teori kılığında formüle edilen globalizm, aslında dünya kapitalizminin uzun bunalımını aşabilmek için geliştirilmiş bir politik projenin ideolojik ifadesidir. Varolanı değil, taraftarlarının varolmasını istediklerini ve hedeflediklerini ifade ediyor. Ulusal devletler gününü doldurmuş ve önemini yitirmiş, ulusal sorunlar yakıcılığını kaybetmiş olmayabilir. Ama emperyalist sermayenin ekonomik bunalımını aşabilmesi için kendisinden başka bütün ulusal devletler önemini **yitirmelidir**; kendi çıkarlarına hizmet eden ulusal hareketlerin dışındaki bütün ulusal hareketler **önemsizleştirilmelidir**; sermayenin yeryüzünde serbestçe at koşturmasına engel olabilecek bütün güç odakları **geriletilmelidir**. Yani dünya düzlenmemiştir, ulusal engebelele doludur, ama **düzlenmelidir**.

Kısacası globalizm, sermayenin dünyayı kendi çıkarları doğrultusunda yeniden yoğurması ve biçimlendirmesi mücadelesinin üzerine atılmış mistik şalıdır.

II. MİLLİYETÇİLİK Mİ, ENTERNASYONALİZM Mİ ?

Emperyalizmin bütün dünyayı sıkı bir denetim altına almasını hedefleyen bu ideolojik taarruzun solda doğurabileceği içgüdüsel tepkilerden biri, gelecek-

te ulusların içiçe geçeceği ve kaynaşacağı bir toplumun yaratılmasını hedefleyen enternasyonalizmden (son yarım yüzyıl boyunca zaten büyük yaralar almış olan bu politik projeden) bütün bütüne vazgeçmek olabilir. Madem emperyalizm ezilen dünyayı eskisinden de sağlam bir boyunduruk altına alabilmek için ulusal sınırların önemsizleştiğini, ulusal devletlerin gününü doldurduğunu savunmaktadır, anti-emperyalist bir tavır emperyalizmin taarruzu altındaki ezilen ulusların yanında yer almak, "Güney"i "Kuzey"in karşısında korumak olmalıdır. "Güney" ülkeleri, "özgüvene dayalı" bir ulusal ekonomik gelişme yolunu benimsemelidir. Marx'ın *Manifesto*'da ileri sürdüğü görüşler burjuva ideologlarının eline oynamaktadır. Sosyalistlerin bu evrede burjuvaziye paralel olarak ulusal çözümlere karşı çıkması düşüncülemez.

Bu tür bir "Üçüncü Dünyacı" yaklaşım, sosyalistlerin geçmişini savunarak geleceği burjuvaziye terketmesinden başka bir anlam taşımaz. Tam anlamıyla bir geçmişe sığınma stratejisidir bu yaklaşım. Dünya çapında toplumların gelişme dinamiğinin gerisinde kalmaya, yeni olan herşeyden burjuvazinin yararlanmasına olanak tanımaya mahkum bir strateji. Kısacası, geçmişe iltica ederek geleceği burjuvaziye terkeden bir strateji.

20. yüzyıl dersleri: milliyetçiliğin çıkmazı

Marx, Engels, Lenin, Luxemburg, Trotskiy ve diğerleri -- klasik Marksizmin bütün temsilcileri bütün teorik ve programatik metinlerinde kapitalizm (ve 20. yüzyılda emperyalizm) karşısında kalıcı bir zaferin ancak uluslararası ölçekte, en azından sinai bakımdan gelişkin ülkelerin çoğunluğunun katılımıyla sağlanabileceğini vurgulamışlardır. Bunun temelinde, kapitalizmin özellikle 19. yüzyılın son çeyreğinden itibaren ulaştığı aşamada, üretici güçlerin artık ulusal sınırlara sığmayacak bir gelişkinliğe varmış olması vardı. Kapitalizme (ve emperyalizme) karşı zafer kazanabilmek için daha üstün bir emek üretkenliğine erişmek gerekiyordu. Bu ise dünyasallaşmış bir kapitalizm karşısında ulusal sınırlar içinde başarılacak birşey olamazdı.

20. yüzyıl sonunda geriye baktığımız zaman, klasik Marksizmin bu tezinin **bütünüyle doğrulanmış** olduğunu görüyoruz. Sorunu iki düzeyde ele almak mümkün: sömürge devrimleri ve sosyalist devrimler. İlki açısından hatırlanması gereken şu: 20. yüzyılın neredeyse tamamı, emperyalist ülkeler tarafından sömürgeleştirilmiş halkların boyunduruktan kurtulma mücadelesinin yeryüzünün bütün sathına yayılmasıyla geçti. Ama Hindistan'dan Cezayir'e, yabancı boyunduruğundan uzun ve acılı mücadelelerle kurtulan uluslar kısa bir süre sonra kendilerini yeniden emperyalizmin ekonomik, mali, hatta askeri baskısı altında buldular. Bugün politik bağımsızlığın, ne denli değerli bir demokratik mevzi olursa olsun, az gelişmiş ulusların kurtuluşu sürecinde sadece bir ilk adım, ama çok ye-

tersiz bir adım olduğu, bağımsızlık sonrası Afrikası'nın, Asyası'nın, hatta Latin Amerikasının yaşadığı sefalet ve emperyalizmin bu uluslar üzerinde süregiden hakimiyeti ışığında tartışılmaz bir gerçek olarak ortaya çıkmış durumda.

Yüzyılın esas dersi ise milli komünizmin başarısızlığa mahkûm olduğu gerçeğinin, klasik Marksizmin bu temel tezinin tarih tarafından doğrulanmış bulunmasıdır. Sovyetler Birliği'nin 1991'de dağılması, bu ülkede ve Doğu Avrupa'da kapitalist restorasyonun gözlerimizin önünde adım adım gerçekleşiyor olması, ulusal, hatta bölgesel çapta çözümlerin, geçici olarak elde edilen başarıların derecesi ne olursa olsun, kapitalizme karşı kalıcı, nihai bir zaferi sağlayamayacağını gösteriyor. Unutulmasın ki Sovyetler Birliği, ne emperyalist askeri bir saldırının darbeleri, ne de ülke içinde varlığını sürdürmüş bir mülksahibi sınıfın karşı-devrimci ayaklanması sonucunda çöktü. Çöküşün temelinde, ülke ekonomisinin dünya kapitalizmi karşısında düştüğü acıklı ekonomik durum ve bunalım karşısında bürokrasinin bazı dilimlerinin çözümü ve kendi geleceklerini ülkenin burjuvalaşmasında görmeleri ve bunu gerçekleştirmek için verdikleri mücadeleden başarıyla çıkmaları yatar.

20. yüzyılın bütünü için geçerli olan, bugün için haydi haydi geçerlidir. Dünya ekonomisinin 20. yüzyıl sonunda varmış olduğu bütünleşme evresinde, daha önceki onyıllarda bile büyük sıkıntı ve bunalımlarla uygulanabilen ulusal çaplı projeler hiçbir biçimde başarıya ulaşamaz. 20. yüzyılın 21. yüzyıla bırakması umud edilecek en olumlu miras, "milli komünizm"i tarihin sayfalarına gömmesi olacaktır. Gelecek yüzyılda sosyalizm sadece teoride değil pratikte de tutarlı biçimde enternasyonalist olmak zorundadır.

Nasıl bir enternasyonalizm ?

Ama genel bir doğruyu ileri sürmek, çözüm için sadece bir başlangıç noktasıdır. Ulusal sorunun böylesine önem taşıdığı bir dönemde bir başka soruya daha cevap vermek gerekir: nasıl bir enternasyonalizm ?

Marksizmin tarihinde enternasyonalizmi savunanlar arasında her zaman iki farklı yaklaşım mevcut olmuştur. Birçok başka konuda olduğu gibi burada da Marx ile Engels'in kendilerinin mirası oldukça ikirciklidir ve her iki yaklaşımın temsilcileri de öncülerin terekisinde kendi yaklaşımlarına uygun unsurlar bulmuşlardır. Ama Marx ve Engels'den sonraki kuşakta bu iki farklı yaklaşım iyice billurlaşmış ve karşıt görüşler biçiminde kutuplaşmıştır. Kutupların birine **soyut enternasyonalizm** adı verilebilir. ¹³ İkinci kuşak Marksistler arasında önde gelen isimlerin önemli bir bölümü devrimci hayatlarının şu ya da bu aşamasında soyut enternasyonalizm yaklaşımını benimsemişlerdir. Pannekoek, Strasser ve Rosa Luxemburg bu alanda en önemli çalışmaları yapmış olan isimlerdir ama Bolşeviklerden bir bölümü de (Piatakov, Radek, Buharin) I. Dünya

Savaşı döneminde aynı pozisyonu benimsemişlerdir.¹⁴ Bu kutbun karşısında, ulusal soruna çok özel yaklaşımı ile Lenin yer alır. Lenin'in enternasyonalizm ile ulusal sorun arasında kurduğu ilişki bu yazının üçüncü bölümünde ayrıntısıyla ele alınacağından burada Lenin'in aktif enternasyonalizminin, soyut enternasyonalizmle karşıtlığının altını çizmekle yetineceğim.

Soyut enternasyonalizm, sosyalizmin proleter enternasyonalizmine dayanması gerektiği doğru tezinden hareketle ulusal sorunu küçümser. Her ulusal hareketin mutlaka burjuvazinin hakimiyetinde yürüyeceğini varsayarak, proletaryanın ulusal sorunu mücadelesinin öncelikleri arasına almasının burjuvazinin peşine takılması anlamına geleceğini öne sürer. Bu yüzden, proletaryanın programı ulusların kendi kaderini tayin hakkına yer vermemelidir. Çünkü bu talep proletaryayı başka uluslardan proleterlerle karşı karşıya getirerek enternasyonalist görevlerinden uzaklaştıracaktır. Üstelik, modern kapitalist toplumun temel gelişme yasalarından biri ulusların ekonomik bakımdan gittikçe daha büyük ölçüde birbirlerine bağlanmaları, yani uluslararası bir ekonominin ayrılmaz parçaları haline gelmeleridir. Bu durumda, ulusal bağımsızlık hem tarihsel gelişmenin karşısında yer aldığı için gerici bir taleptir, hem de ekonomik bağımlılık dolayısıyla ütöpik, gerçekleştirilemez bir projedir. Soyut enternasyonalizmin en önemli temsilcisi Rosa Luxemburg, bu gerekçelerle hem Polonya'nın bağımsızlığına karşı çıkmış, hem de devrim sonrası Rusyası'nın ezilen ulusların kendi kaderlerini tayin hakkını tanımasını eleştirmiştir.

Soyut enternasyonalizm tarihsel gelişmeyi bütünlüğü ve somutluğu içinde kavrayamamış bir yaklaşımdır. Başlıca yöntemsel yanlışı politik gelişmeyi ekonomik gelişmenin birebir bir karşılığı, bir izdüşümü gibi ele almasıdır. Kapitalizmin ekonomik açıdan ulusları gittikçe daha büyük ölçüde birbirlerine bağladığı doğru olmakla birlikte, buradan aynı merkezleşmenin otomatik olarak politik düzeyde gerçekleşmesi gerektiği sonucu çıkarılamaz. Arı anlamda politik bir hak olan ulusların kendi kaderini tayin hakkının kullanılmasıyla ortaya çıkacak olan bağımsızlığın ütöpik olduğu iddiası bu yüzden yanlıştır. Soyut enternasyonalizm politikayı ekonomiye bağlı olarak bir kenara bıraktığı için, ulusal sorunu salt kültürel bir soruna indirger. Böylece, ulusal baskı olgusunu kabul etmesine ve ulusların eşit haklara sahip olması gerektiğini vurgulamasına rağmen, ezen ulus ile ezilen ulus arasında doğacak politik çatışmalarda ezilenin yanında taraf tutmak için gerekli teorik araçlardan ve programatik temelden yoksun kalır.

Sorunun sınıfsal boyutuna gelince. Soyut enternasyonalizm, proletaryanın uzun vadeli hedefinin ulusların kaynaşması yoluyla evrensel bir insan topluluğuna varmak olması gerektiği gerçeğinden yola çıkarak, bunu derhal ve dolay-

sız biçimde bugünün politikasının biricik boyutu haline getirir. Buna karşılık milliyetçiliğin bir burjuva-ideolojisi olduğu gerçeğinden hareketle proletaryanın ulusal sorunu mücadelesinin ana eksenlerinden biri haline getirmesine karşı çıkar. Oysa burjuva milliyetçiliği ulusal sorunun nedeni değil, dünyanın eşitsiz ilişkiler içinde yaşayan uluslara bölünmüş olmasının bir sonucudur. Başka biçimde ifade edilirse, uluslar arasındaki bölünmeler ve çelişkiler nesnel gerçekliklerdir. Bu nesnel gerçeklik, eşitsizliklerle dolu bir dünyada farklı uluslara mensup proleterler arasında, maddi varlıklarının nesnel koşulları bakımından farklılıklar, hatta çelişkiler olması anlamına gelir. Sınıfın ulusal temellerde nesnel olarak bölünmüş olduğu bir dünyada, bu gerçekliği uzun vadeli enternasyonalist hedefin arkasına sığınarak görmezlikten gelmek, sorunun burjuvazinin tekelinde çözülmesini kabullenmekle eş anlamlıdır.

Nihayet, ulusal devletin bir burjuva biçimi olduğu gerçeğinden hareketle proletaryanın hiçbir koşul altında ulusal sorun konusunda bir program geliştiremeyeceğini ileri sürmek, nesnel olarak eşitsiz tarafların var olduğu bir dünyada güçlülerin hakimiyetine göz yumma sonucunu doğurmaya mahkûmdur. Yine aynı noktaya ulaşıyoruz: soyut enternasyonalizm, ezilen ulus ile ezen ulusun somut olarak karşı karşıya geldiği durumda ezilenden yana tavır almanın araçlarından yoksundur.

Bütün bu teorik ve politik yöntem hatalarının sonucunda soyut enternasyonalizm 20. yüzyılın tarihsel gelişmelerince bütünüyle yanlışlanmıştır.

20. yüzyıl dersleri (2): ulus olgusunun önemi

İçinde yaşadığımız yüzyılın en belirgin yanlarından biri ulusallık olgusunun bütün dünyanın sathına yayılması ve milliyetçiliğin yeniden ve yeniden canlanması olmuştur. I. Dünya Savaşı ertesinde Doğu Avrupa'nın üç çokuluslu imparatorluğunun yıkılması sonucunda yaşlı kıtada sayısız yeni ulusal devlet kurulmuş, II. Dünya savaşı sonrasında yükselen sömürge devrimi ise dünyanın dört bir yanında bağımsız ulusal devletlerin mantar gibi çoğalmasıyla sonuçlanmıştır. Günümüzde Sovyetler Birliği'nin ve Yugoslavya'nın dağılmasıyla birlikte, ulusal devletlerin oluşumu açısından bir üçüncü büyük dalga yaşanıyor. Bu gelişmenin soyut enternasyonalizmin bütün perspektifini köklü biçimde çürütmüş olduğunu hatırlatmak bile fazla. Elbette hata kapitalizmin bütün ulusları tek bir dünya ekonomisi içinde birleştireceği öngörüsünde değildi. Hata, bu genel ekonomik yasadın çıkarılan politik sonuçlardaydı. Ekonomik bağımsızlığın artık hiçbir ülke için mümkün olmadığı öncülünden politik bağımsızlığın bir ütopya olduğunun çıkarsanması, kısaca söylendiğinde politikanın ekonomiden dolaysız biçimde türetilmesi, hatanın esas kaynağı idi. Luxemburg, sanayi Rus pazarına bağımlı olduğu için Polonya'nın politik bağımsızlığını mümkün gör-

müyordu. Tarih Luxemburg'u sadece Polonya örneğiyle ya da Orta ve Güney Avrupa'nın sayısız ulusal devletiyle yalanlamakla yetinmeyecekti. II. Dünya Savaşı'ndan sonra özgürlüğüne kavuşan nice Afrika ya da Asya ülkesi yanında (tek ürünlü tarım, eski sömürgeci güce sınırsız ticari, mali vb. bağımlılık) Polonya bir ekonomik bağımsızlık anıtı sayılabilir !

Ama ulusal olgunun dünya ekonomisinin bütünleşmesi karşısındaki inatçılığının ampirik biçimde saptanmasıyla yetinmek mümkün değil. Çünkü eğer ulusal olgunun 20. yüzyıl boyunca kalıcı bir nitelik arzetmesi, dünya ekonomisinin yetersiz derecede bütünleşmesinden ve/veya dünyanın geniş bölgelerinin henüz kapitalizme yeni geçmekte olduğundan kaynaklanıyorsa, bu, soyut enternasyonalizmin zamanlama açısından yanlış olduğunu gösterir, ama ilkesel bir yanlışlığın varlığı kanıtlanmış olmaz. Başka biçimde söylenecek olursa, soyut enternasyonalizm kapitalizmin ulusal sorun alanında yarattığı eğilimi doğru saptamış olabilir, ama eğilimin somutlaşmasının temposu bakımından yanlış olabilir. 20. yüzyılda ulusal olgunun inatçı kalıcılığının temellerinin anlaşılması, soyut enternasyonalizmin, eğilimin kendisini doğru kavrayıp kavramadığı konusunda bize önemli bir ipucu sağlayacaktır.

Herşeyden önce şunu belirtmek gerekiyor: ilkesel bakımdan haklılık sorunu bir an bir kenara bırakılsa bile, yüzyıl dönümünün soyut enternasyonalizmi, bir zamanlama hatasını gerçekten yapmıştır. Lenin'in defalarca belirttiği gibi, o dönemde Batı Avrupa ve Amerika'da ulusal sorun büyük uluslar açısından artık büyük ölçüde aşılmıştı. (Amerikalı zencilerden İrlanda'ya kadar birçok sorun ulusal sorunun bu ülkeler için bile başka bir düzeyde varlığını sürdürdüğünü gösterir.) Ama Doğu Avrupa'nın çokuluslu imparatorluklarında (Rusya, Avusturya, Osmanlı) ulusal sorun günün sorunuydu. Dünyanın öteki kıtalarındaki sömürge ve yarı sömürge ülkeler için ise ulusal sorun henüz geleceğin sorunuydu. Yani Rosa Luxemburg ve fikir arkadaşları, kapitalizmin Batı Avrupa'daki gelişme derecesini yanlış ve erken biçimde dünyanın geri kalan yöreleri için genelleştirmişlerdi. Ama sorun bu zamanlama hatası ile sınırlı değil, çünkü ulusal sorunun 20. yüzyılda yakıcı bir önem taşımış olmasının ardındaki dinamikler soyut enternasyonalizmin saptadığı eğilimin kendisinin yanlış olduğunu ortaya koyuyor.

Ulusal sorunun 20. yüzyılda büyük bir ağırlık taşımasının temel dinamiği emperyalizmin kendi karşı kutupunda ezilen ulus milliyetçiliğini yaratmış olmasıdır. Yüzyılın ilk yarısında emperyalizm ile ezilen uluslar arasındaki mücadele sömürge statüsüne karşı isyan ve politik bağımsızlık mücadelesi biçimini almıştı. Ama bağımsızlığını kazanan ülkelerin de emperyalizm tarafından sadece ekonomik olarak değil, politik, kültürel ve askeri alanlarda da baskı altında

tutulması, iki kutup arasındaki mücadelenin (en çarpıcı örneğine Vietnam'da tanık olduğumuz biçimde) sürüp gitmesine yol açtı. Ezilen ulus milliyetçiliği sonuç olarak nesnel bir çelişkinin, ezen ulus ile ezilen ulus arasındaki çelişkinin politik ve ideolojik ifadelerinden biridir. Emperyalizm böylece bir yandan dünya ekonomisini gittikçe daha fazla bütünleştirirken, bir yandan da ulusal sorunu sürekli olarak yeniden üretmektedir. Soyut enternasyonalizmin yanlıgısı burada çarpıcı biçimde ortaya çıkıyor: ulusal olgunun temelini ortadan kaldıracağı beklenen gelişme, yani dünya ekonomisinin bütünleşmesi, kapitalizm koşulları altında eşitsizliğe, sömürüye ve baskıya dayandığı için, tam da ulusal olgunun sürekliliğini açıklayan ana etken olmuştur.

Emperyalist dünya ekonomisinin gelişmesinin bir özgül vechesi var ki, ulusal ilişkiler alanında özel bir sorunun kaynağını oluşturuyor: işgücü göçü dolayısıyla ortaya çıkan göçmen sorunu. İşgücü göçü, emperyalist ülkelerin sermayesine işçi sınıfını etnik ve ulusal temellerde bölme fırsatını yaratır. Bu toprakta yetişerek uygun anda boy atan da, ırkçı neo-faşist hareketlerdir. Bir ilginç noktayı belirtmeden geçemeyeceğim. 30'lu yıllarda Hitler Yahudilere saldırdığında, Yahudiler yüzyıllardır Orta Avrupa'ya yerleşmiş bir insan topluluğuydu. Bugün Fransız faşisti Le Pen'in hiddetini celbedenler ise kapitalizmin dünya çapındaki işleyişinin yaşlı kıtaya fırlatmış olduğu göçmen işçilerdir. Yani burada ırkçılığın gelişmesine olanak hazırlayan ortam doğrudan doğruya kapitalizmin kendi ürünüdür. Gelecekte işgücü göçünün olsa olsa hızlanacağı göz önüne alınırsa, buradan kaynaklanan çelişki kapitalizm tarafından sürekli yeniden üretilecek demektir.

Milliyetçiliğin 20. yüzyılda ortaya çıkışının ardında yatan bir başka dinamik de emperyalistler arası paylaşımın kızgınlaştığı tarihsel dönemlerde kudurgan bir nitelik kazanan ve en ileri ifadesini faşist milliyetçilikte bulan emperyalist milliyetçilik ya da ezen ulus milliyetçiliğidir.¹⁵ Bu tür milliyetçilik de doğrudan doğruya emperyalizmin bir ürünüdür ve kapitalist emperyalizm yaşadıkça yeniden üretilmesi kaçınılmazdır.

Öyleyse şu sonuca varmak için yeterli neden vardır: kapitalizm, özellikle emperyalist aşamasındaki yapısı dolayısıyla ulusal çelişkileri sistematik olarak yeniden üretir. Bu çelişkiler kendini dönemsel olarak ulusal temelde mücadelelerde, ayaklanmalarda, savaşlarda, devrimlerde ifade eder ve yer yer ulusal devletlerin kurulmasıyla sonuçlanır. Emperyalizmin varlığı karşısında bu devletler ezilen uluslar için birer mevzi, birer savunma aracı olduğundan dolayı, ekonomik bağımlılığın derecesi ne olursa olsun, bu devletlerin, hatta en miniklerinin bile, yaşamını sürdürmesinin dinamikleri mevcuttur. Soyut enternasyonalizmin kapitalizm geliştikçe ve dünya ekonomisi bütünleştikçe bağımsız ulu-

sal devletlerin birer ütopyaya dönüştüğü tezi bu yüzden yanlıştır.

20. yüzyılın ulusal sorunlarının dinamikleri açısından bunlara iki etken eklemek gerekir. Bunlardan biri, emperyalist ülkelerin proletaryasının önderliklerinin, ezilen uluslar açısından güvenilebilecek müttefikler olmadığının tekrar tekrar kanıtlanmış olmasıdır. Sosyal demokrasinin 1914 Ağustosunda emperyalist milliyetçiliğin kampına geçtiği, bundan sonra da her aşamada kapitalizmle daha fazla bütünleştiği biliniyor. Ama sosyal demokrasi burada yalnız değil. Uluslararası komünist hareketin Sovyet bürokrasisinin güdümüne girmesinden sonra, "Komünist" adını taşıyan partiler her geçen gün daha fazla milliyetçileştiler. Fransız Komünist Partisi'nin Cezayir kurtuluş savaşı sırasında Cezayir'in bağımsızlığına karşı çıkması bu gelişime çarpıcı bir ışık tutuyor. ¹⁶ Bu etkenin önemi şurada: az gelişmiş ezilen uluslar, ezen ulusun komünistlerine dahi güvenemeyeceklerini deneyimleriyle öğrenmiştir. Yani, ezen ulus içinden ezilen ulusa sorunun sınıf mücadelesi temelinde ele alınması gerektiği yolunda verilecek öğütlerin, ulusal kurtuluş konusunda ciddi güvencelerle desteklenmediği takdirde dinlenme şansı artık yoktur.

Buna paralel olarak sözü edilmesi gereken ikinci sorun sosyalizm inşa deneyimlerinde ortaya çıkan hakim ulus milliyetçiliği sorunudur. Başta Sovyetler Birliği'nde olmak üzere bürokratik işçi devletlerinde, devrim öncesi burjuva toplumunda farklı ulusal topluluklar arasında var olan ilişkiler pek az değişikliklerle varlığını sürdürmüştür. Bu da sosyalist devrim sonrasında ulusal sorunun hiç de otomatik biçimde çözüme kavuşmayacağını pratikte ortaya koymuştur. Bu noktanın önemine aşağıda yeniden döneceğim.

Bu yazının konusu 20. yüzyılda milliyetçilik hareketleri olmamakla birlikte, burada, özellikle son dönemde örneklerine sık sık rastlanan bir başka tür ulusal soruna da kısaca değinmek gerekiyor. Kapitalist dünya sistemi, sadece ezen uluslarla ezilen uluslar arasında değil, ezilen ulusların kendi aralarında da ilişkiler yaratır. Sistem içi ekonomik bölüşüm ve politik güç mücadeleleri, farklı ezilen uluslar arasında kör ve bağımsız milliyetçi çatışmaların doğmasıyla sonuçlanır. Emperyalist milliyetçiliğin yanısıra, bu tür milliyetçi mücadelelerin de, insanlığın kurtuluşu açısından bir umut vaad etmek bir yana, ileriye gidişin yolunu tıkadığı gerçeğinin altını kalın çizgilerle çizmek gerekir.

Ulusal sorun konusunda 20. yüzyılın bütün dersleri sentetik olarak şu önermeyle özetlenebilir: uluslar arasındaki ilişkiler ne dünya ekonomisindeki bütünleşme eğilimlerine rağmen kapitalizm altında, ne de sosyalist devrim sonrasında **kendiliğinden** ortadan kalkmayacaktır. Sosyalist hareketin ulusları yok sayarak enternasyonalizm vaazları verme lüksü yoktur. Enternasyonalizm, ulusal sorunlarla boğuşa boğuşa, adım adım, aktif politik tedbir, talep ve politikala-

rın uygulanması yoluyla, bir süreç içinde inşa edilecektir.

Öyleyse, Marksizmin globalizme cevabı **soyut** bir enternasyonalizm çağrısı olamaz. Marksizm mutlaka varolan somut dünyanın ulusal ilişkilerinden hareketle bir enternasyonalist programın inanılabilirliğini kanıtlamak zorundadır. Globalizmin ideolojik söylemiyle yürütülmekte olan emperyalist taarruz, emperyalist ülkelerle ezilen uluslar arasındaki ilişkileri daha da fazla eşitsiz hale getirmeyi hedefliyorsa, Marksizm buna somuttan hareket eden ve gelecekte uluslar arasındaki ilişkilerin nasıl eşitleneceğini ve demokratikleşeceğini gösteren bir cevap verebilmelidir. Öyleyse, Marksizmin acilen bir **uluslararası demokrasi programı** geliştirmesi gerekiyor.

Bu görevin yerine getirilmesinde günümüz Marksizmi önemli bir koza sahip. Bütün Marksistler arasında yalnızca Lenin, ulusal sorunun 20. yüzyılın gelişmelerinde taşıyacağı önemi öngörmekle kalmamış, proleter enternasyonalizminin içinde yaşadığımız somut dünyada kurulabilmesi için gerekli programatik yaklaşımın temelini de yakalayabilmiştir. Bugünün programı elbette 20. yüzyıl sonunun somut uluslararası koşullarından hareketle formüle edilecektir. Ama bu programın oluşturulmasına yol gösterecek teorik ve politik ilkelerin temellerini, Lenin'in ulusal soruna ve bu sorun ile enternasyonalizm arasındaki ilişkiye yaklaşımında bulmak mümkündür. Öyleyse şimdi bu konuya dönelim.

III. LENİN'İN GÜNCELLİĞİ

Ulusal sorun alanında Marksistler ortak bir teori ve programa hiçbir zaman ulaşmamışlardır. Marx ile Engels'in bu konudaki mirası başka birçok alanda olduğundan çok daha ikircikliydi. ¹⁷ İzleyicileri 19. yüzyılın sonu ile 20. yüzyılın başında ulusal sorun konusunda çok farklı teorik ve programatik yaklaşımlar geliştirdiler. Kautsky, Rosa Luxemburg, Avusturya Marksistleri (Otto Bauer, Karl Renner), Pannekoek, Strasser, Bolşevikler ve öteki Rus sosyalistleri arasında uluslararası düzeyde ateşli tartışmalar yaşandı. Ama bu teorik ve programatik yaklaşımlar arasında 20. yüzyılın sınavından geçen, bir tek Lenin'in teorik çerçevesi ve programatik önerileri olmuştur.

Lenin'in bu konuda tarihin sınavından geçmiş olmasının çok köklü bir nedeni var: ulusal sorunu öteki Marksistlerden çok farklı bir teorik çerçeve içinde ele almış, günümüzde sık kullanılan bir kavramla ifade edecek olursak bu konu etrafında **farklı bir sorunsal** yaratmış olması. Lenin'e kadar ve Lenin'in çağdaşları arasında, Marksist teorinin ulusal sorun konusunda teorik görevi, esas olarak, ulusun bir tarihsel kategori olarak maddi temellerinin ve kurucu öğelerinin aydınlığa kavuşturulması biçiminde ele alınıyordu. Sorulan sorular şunlardı: ulus tarihsel olarak neden ortaya çıkar, feodalizmin çözülmesi ve kapitalizmin

gelişmesi içinde yeri nedir, farklı uluslar arasındaki eşitsizlikler karşısında Marksizmin tavrı ne olmalıdır ? Tarihsel ve geçici bir kategori olduğu ortak olarak kabul edilen ulusun **nasıl ortadan kalkacağı** sorusu ise sorulmuyordu, çünkü bu sorunun cevabı **Komünist Manifesto'dan** beri açıktı bütün Marksistler için. Kapitalizm tarihsel gelişmesi içinde bütünleşmiş bir dünya ekonomisi yaratarak tekil ulusların varlığının maddi koşullarını ortadan kaldıracak, onun başladığı ama her ulusun burjuvazisinin özel çıkarları dolayısıyla nihai sonucuna ulaştıramayacağı işi, ¹⁸ iktidarı ele aldığı anda proletarya tamamlayacak, dünya çapında kurulacak proletarya iktidarı, uluslar arasındaki sorunları çözüme ulaştıracaktır. ¹⁹ Yani, ekonomik gelişme ulusların maddi temelini yok ederek proleter iktidarı altında ulusal sorunun kendiliğinden ortadan kalkmasını sağlayacaktır.

Başkalarının **çözüm** gördüğü yerde Lenin bir **sorun** görür. Ona göre dünya ekonomisinin bütünleşmesinden, iletişimin ve ulaşımın evrenselleşmesinden hareketle ulusların otomatik olarak ortadan kalkacağı sonucuna varmak mümkün değildir. Bu maddi koşullar, elbette ulusların ortadan kalkmasının, yerine evrensel ölçekte kaynaşmış bir insan topluluğunun oluşmasının **olanağını** yaratır. Ama Marksizm bununla yetinemez. Aynı zamanda bu olanağın nasıl bir **gerçeklik** haline geleceğini de araştırmak gerekir. Başka biçimde söylenirse, başkaları ulusların geleceğin sosyalist toplumunda ortadan kalkacağını postüle etmekle yetinirken, Lenin ulusların **nasıl** ortadan kalkacağı sorusunu gündeme getirmektedir. Burada sözü Lenin'e bırakmak gerekiyor:

...Kievski, özel konusu açısından merkezi sorunun kenarından dolaşır: biz Sosyal Demokratlar ulusal baskıyı **nasıl** ilga edeceğiz ? "Dünyanın kana bulandığı" vb. türünden cümlelerle sorunu bir kenara itiyor. (Oysa bunun tartışılan konuyla hiçbir ilgisi yok.) Böylece ortada bir tek argüman kalıyor: sosyalist devrim herşeyi çözecek !... Ekonomik devrim, politik baskının **her** türünü ortadan kaldırmak için gerekli önkoşulları yaratacaktır. Tam da bu nedenle herşeyi ekonomik devrime indirgemek mantıksız ve yanlıştır. Çünkü soru şudur: ulusal baskı **nasıl** ortadan kaldırılacaktır?²⁰

Burada Lenin'in temel olarak karşı çıktığı fikrin ulusal sorunda "sosyalist otomatizm" adı verilebilecek yaklaşım olduğu açıkça ortaya çıkıyor. Lenin'in ulus sorunda "sosyalist otomatizm"i reddetmesinin haklılığı, 20. yüzyılın gelişmeleri ışığında tartışılmaz biçimde ortaya çıkmıştır. Yukarıda da belirttiğim gibi yüzyılımız, Marksizmin dünyanın ekonomik bütünleşmesine ilişkin öngörüsünün parlak biçimde doğrulanmasına rağmen, ulusal çelişki ve mücadelelerin büyük ağırlık taşıdığı bir tarih dilimi olmuş, hatta yüzyılın sonunda ulusal sorun

tarihte eşine az rastlanır bir yoğunlukta yeniden parlamıştır. Sosyalist devrimlerin işe ulusal sorunları çözmekten çok uzak kalabileceği, yüzyıl sonu gelişmelerince açıkça kanıtlanmıştır. Milliyetçiliğin bu rönesansı karşısında nice sosyalist şaşkınlığa düştüyse, bu, bir yanı sıra, Lenin sonrasında Marksizmin uğradığı bürokratik deformasyonun, sadece ulus sorununda değil, bütün alanlarda "sosyalist otomatizm" in bakış açısını bir dogma gibi yerleştirmiş olmasından kaynaklanır. Üretici güçlerin gelişmesiyle birlikte sosyalizm kapitalizmi geçecek ve... herşey kendiliğinden çözüme kavuşacaktır.

Oysa Lenin'in ulusal soruna bakışıyla 20. yüzyılın bu alanda ortaya çıkardığı gelişmeler çok daha kolay kavranabilirdi. Sonuç olarak, ulusların bile tarih sahnesine çıkışından önce başlayan tarihsel mücadelelerin, dinsel savaşların, ezen/ezilen uluslar arasındaki çelişkilerin, sınıflı toplumun bütün çirkinliklerinin uluslar arasındaki ilişkilere miras bıraktığı düşmanlık, kin, küçümseme, ırkçılık, korku -- bütün bunların ekonomik bütünleşme sonucunda nasıl birdenbire kendiliğinden, otomatik biçimde dünya yüzünden silinmeleri beklenebilirdi ? Proleter iktidarına ekonomik, kültürel ve başka bakımlardan eşitsiz gelişme düzeylerinde adım atan uluslar, ekonomik alanda kaynakların dağılımından kültürel alanda evrensel sosyalist kültürün oluşum sürecinde farklı ulusal kültürlerin yeri ve payına kadar çeşitli sorunların çözümü aranırken nasıl sürtüşmesiz, çelişkisiz bir birlikteliği sürdürebilirlerdi ? Elbette Sovyetler Birliği ve ötekilerde yaşanan bürokratik yozlaşmanın ulusal sorunun yeniden üretilmesindeki sorumluluğu temeldir. Ama tam da bu, sosyalist devrimin ulusal sorunu otomatik biçimde çözemeyeceğinin, izlenecek **politikaların** belirleyici olduğunun kanıtı değil de nedir ?

Bütün bu tartışmadan ortaya çıkan bir sonucu, hiçbir ikircikliliğe yer bırakmayacak kadar açık seçik bir biçimde ortaya koymak gerekir. Lenin öncesinde olduğu gibi, Lenin sonrasında da Marksizm içinde yaygın görüş, ulusal sorunun bir **burjuva demokratik haklar sorunu** olduğunu postüle eder. Oysa Lenin, işin bu veçhesini ihmal etmemekle birlikte, sorunu esas olarak sosyalist devrimin görevleri açısından ele almıştır. Yani, Lenin'in çerçevesi içinde ulusal sorun, burjuva demokrasisinin değil, **sosyalizmin inşaatının bir sorunudur**. Bu yazının ana fikirlerinden biri olan bu önermenin gerekçesi daha şimdiden açık olmalı: sosyalist devrimin ulusal sorunu otomatik olarak çözemeyeceği, önemli olanın nasıl politikalar izleneceği olduğu görüşü başka ne anlama gelebilir ki ? Ama aşağıdaki tartışma bu fikrin öteki dayanaklarını ayrıntısıyla ortaya koyacak.

Lenin'in düşüncesinin oluşumu

Lenin'in ulusal soruna ilişkin yaklaşımının benzersiz oluşu elbette bir takım nedenlerin ürünü. Bu nedenlerin kısaca araştırılması, Lenin'in ulusal sorun ko-

nusundaki düşüncesini daha iyi kavramamıza yardım edebilir.

Herşeyden önce Lenin'in Marksist teorinin tarihsel gelişme diyalektiği içindeki yerine değinmemiz gerekiyor. Çünkü bu konu ile Lenin'in ulusal soruna yaklaşımının özgüllüğü arasında doğrudan bir bağlantı mevcut. Lenin'in Marksizme özel katkısının "öznel" ("sübjektif") ya da "iradi" faktöre atfettiği önem olduğu sık sık söylenmiştir. Lenin'in, her devrimci gibi, tarihsel gelişme içinde insan pratiğine ayrıcalıklı bir yer tanımış olması çok olağandır ve bu, onu ne Marx'tan, ne de devrimci Marksizmin öteki temsilcilerinden ayırmaz. Bu tür bir iddia, herşeyden önce, Marx ve Engels'in tarihin ve kapitalizmin nesnel gelişme yasaları üzerinde yoğunlaştıkları ve tarihsel gelişmede "öznel" faktörün yerini küçümsedikleri gibi bir yargıyı varsayar. Böyle bir varsayım ise Marksizmi pozitivizme ya da pasif maddeciliğe indirgeyen bir bakış açısının ürünüdür. Marksizm, bu tür karikatürlerden çok farklı biçimde, gerçek bir özne/nesne diyalektikine dayanır ve bu diyalektik olmaksızın tanımlanamaz.

Söz konusu bakış açısının doğrudan doğruya Lenin'in düşüncesinin anlaşılması bakımından da çok ciddi bir sorun yarattığını eklemek gerekiyor. Lenin, "öznel" faktöre özel bir ağırlık vermek bir yana, mücadelesinin her aşamasında "öznel" faktörün eylemiyle gerçekleşebilecek olanların "nesnel" sınırlarını güçlü biçimde vurgulamıştır. Nisan 1917 öncesinde Rusya'nın gündemindeki devrimin bir burjuva demokratik devrim olduğu konusundaki ısrarının temelinde, Rusya'nın tarihsel gelişmesinin yarattığı nesnel sınırlar yatar. Devrimden sonra proleter iktidarı altında kapitalist ekonomik biçimlerin yürürlüğe konmasını savunurken yine nesnel etkenlerin getirdiği sınırları materyalist bir gerçekçilikle vurgular. Nesnellüğün sınırlayıcı etkilerini görmezlikten gelerek gerçeklikten iradi bir dünyaya doğru uçuşa geçmeyi savunmaları "devrimbaz" olarak niteler.²¹ Aynı şey konumuz olan ulusal sorun için de geçerlidir. Lenin, ulusal sorunun ortadan kalkışının bir takım politik ve maddi koşulların yerine gelmesiyle mümkün olduğunu vurgularken, tam da ulusların varlığının nesnel temellerinin, sorunun iradi biçimde ("halkların kardeşliği" söylevleriyle) birdenbire çözülemeyeceğini vurgulamış olmaktadır.

Lenin'in düşüncesinin özgüllüğü başka yerde yatar. Birincisi, Lenin Marksizmde politikanın özgül ağırlığına gerçek vurguyu yapmış olan düşünürdür. Marx ve Engels'in ekonomik ilişkilerin belirleyici olduğu görüşünü bir nebze bile yumuşatmaksızın politikanın taşıdığı özgül önemi teorisinde ve politik hatında öne çıkarmıştır. Yüzyılın başında Ekonomizm akımına karşı açtığı savaştan, Komünist Enternasyonal döneminde "sol komünizm" ile yaptığı tartışmaya kadar, düşünsel ve pratik gelişmesinin her evresinde bunu gözlemek mümkündür. Ama, birkaç başka alanla birlikte, ulusal sorun tartışması politikanın özgül

ağırlığı konusundaki bu yöntemsel kavrayışın en doğrudan sonuçlarının ortaya çıktığı bir alan olmuştur. Bir bakıma, Lenin'in ulusal sorun alanında yeni bir sorunsal yaratabilmesinin koşulu bu yöntemsel üstünlüğünde yatar.²²

Ulusal sorunu küçümseyen Marksistler (bunların en başında büyük devrimci Rosa Luxemburg geliyordu), Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin programında yer alan ulusların kendi kaderini tayin hakkını (bundan böyle UKKTH) reddederken, esas olarak ekonomik faktörlere yaslanıyorlardı. Sermaye ezilen ulusları ezen uluslarla ekonomik olarak bütünleştirmiş, ekonomik bağımsızlığı böylece olanaksız hale getirmişti. Öyleyse UKKTH'den söz etmek anlamsızlaşıyordu. Avrupa'nın bağımsız küçük ulusları bile artık büyük ülkelerin tutsağı haline gelmişlerdi.²³ Lenin'in, ilk bakışta tümüyle haklı gibi görünen ve Marksist bir bakış açısının doğal bir uzantısı gibi kabul edilebilecek olan bu argümana cevabı çok basitti: evet, sadece küçük devletler değil, koskoca Çarlık Rusyası da finans kapitale ekonomik bakımdan bağımlıdır. Ama UKKTH politik baskının biçimlerinden biriyle, yani bir ulusun kendi iradesine aykırı biçimde bir devletin sınırları içinde tutulmasıyla ilgilidir. UKKTH'nin önemini görmezlikten gelenler, ulusal baskının bütünüyle ilgasının ekonomik önkoşullarını (yani emperyalist hakimiyetin ortadan kaldırılması, yani sosyalizm) ileri sürerek işin politik yanını kısa devreye getirmektedirler. Aynen politik demokrasinin kapitalist sömürüyü ortadan kaldırmayacağı gerçeğine benzer biçimde, UKKTH de emperyalist ekonomik hakimiyeti ortadan kaldırmaz. Ama nasıl sömürü ortadan kalkmıyor diye politik demokrasinin önemi kaybolmuyorsa, emperyalist ekonomik hakimiyetin devamına rağmen politik bağımsızlık da kısmi bir kazanım, bir mücadeleye mevzii önem taşır.²⁴ Aşağıda Lenin'in ulusal sorunun çözümünü konusunda önerdiği programı tartışırken politikanın taşıdığı özgül önemle bir kez daha karşı karşıya geleceğiz.

Lenin'in Marksizminin ikinci ayırıcı yanı, Marksist tahlilin gerçek tarih hakkında konuşurken mutlaka somut olması gerektiği yönündeki yöntemsel vurgusu ve bu yöntemsel yaklaşımı kendi tahlillerinde tutarlı biçimde uygulamış olmasıdır. Lenin'e göre,

Herhangi bir toplumsal sorunu araştırırken, Marksist teori açısından kategorik bir zorunluluk vardır: sorunun belirlenmiş tarihsel sınırlar içinde ele alınması ve eğer belirli bir ülkeyle ilgiliyse (örneğin belirli bir ülke için hazırlanacak ulusal program) o ülkeyi aynı tarihsel dönemde başka ülkelerden ayıran özgül veçhelerin hesaba katılması.²⁵

Tahlilin somutluğu yöntemsel ilkesi, Lenin'in özellikle verilmiş bir tarihsel bağlamda mevcut politik görevleri araştırırken, sorunun genel, uzun dönemli belirleyenleriyle yetinmemesi, tarihsel gelişme sürecinin genel yönünün yanısı-

ra, o verilmiş anda gerçek durumun ne olduğunu mutlaka hesaba katmasıdır. Uzun dönemli gelişmenin yasalarının keşfi kuşkusuz yarın neler olacağını ön-görebilmek bakımından büyük bir değere sahiptir. Sadece o kadar da değil: gelişmenin hangi yönde evrilmekte olduğunu kavramamıza yol gösterdikleri ölçüde bu yasalar kısa dönemli görevleri belirleme bakımından da önem taşır. Ama günün görevlerini belirlemek için uzun dönemli yasaların bilgisiyle yetinmek, her canlı organizmanın bir gün mutlaka öleceği kesinliğinden hareketle bugün yaşamaktan vazgeçmek gibidir. Somut tahlil konusundaki ısrarı Lenin'in ulusal sorunda genel yasalarla yetinmemesini (ekonomik bütünleşme ulusların maddi temelini süreç içinde ortadan kaldırır, sosyalizm sınıf hakimiyetini ortadan kaldırarak bütün baskı biçimlerinin beslediği kaynağı kurutur vb.), bu genel eğilimlerin yarattığı zemin üzerinde, verilmiş tarihsel anda sosyalizmin sorunlarının ve görevlerinin ne olduğunu sormasını olanaklı kılmıştır. Bu da uzun dönemli yasaların nesnellğine sığınmanın yaratabileceği rehabetin yerine, ulusal sorunda gerçek bir eleştirel arayışın önünü açmıştır.

Lenin'in ulusal sorun konusundaki görüşleri olgunluk yıllarında son biçimine varana kadar ciddi bir değişim geçirmiştir. Aslında bu, özgün olan her düşünce için tanım gereği doğrudur, çünkü özgün düşünce tam da sözkonusu düşünürün kendinden öncekilerden devralarak oluşturduğu düşünceleri zamanla yenilemesi yoluyla oluşur. Başka alanlarda olduğu gibi (en önemlileri Rus devriminin programı ve Sovyet iktidarının sınıf karakteri), ulusal sorun konusunda da Lenin deneyimden çıkardığı yeni derslerle daha derinlemesine araştırmanın getirdiği yeni veriler ışığında görüşlerini ileri doğru geliştirmiştir. Bu yüzden, Lenin'in örneğin 1913'te ulusal sorun konusunda yazdıklarını teorisinin ve pratiğinin oluşum sürecinden kopararak nihai düşüncesiymiş gibi sunmak, kendi ek-sik ve yanlışlarından öğrenme konusunda eşsiz bir yeteneğe sahip olan bu büyük Marksiste ağır bir saygısızlıktır.

Ulusal sorun konusunda Lenin'in düşüncesi I. Dünya Savaşı'nın patlak vermesinden sonra köklü bir değişim geçirmiş, Lenin UKKTH'nı merkezine alan eski çerçevesinin üzerinde bir sıçrama yaparak yeni bir bakış açısına kavuşmuştur. Yani bu dönemde bu alanda Lenin'in düşüncesinde epistemolojik değilse bile politik bir kopuş sözkonusudur. Bu kopuşun tarihini de, Lenin'in yazılarına yansıdığı ölçüde, hemen hemen kesin biçimde saptamak mümkündür. 1916 yılında yayınlanmış üç metin, Lenin'in ulusal sorun konusundaki düşüncesinin olgun biçimini kapsamlı biçimde ortaya koyar.²⁶ Bu metinlere, Lenin'in ölüm döşeginde, son kez felce yakalanmadan hemen önce (Aralık 1922) dikte ettiği notlardan oluşan bir yazı da katılırsa, düşüncesini bir bütün olarak kavramak için yeterli malzeme elde edilmiş olur.²⁷

1916 kopuşunu şöyle özetlemek mümkündür: bu tarihten önce, 1913-14'de kaleme aldığı çeşitli yazılar da dahil olmak üzere, Lenin için ulusal sorun burjuva devriminin bir sorunuydu; 1916'dan itibaren, Lenin, köklü bir sıçrama ile ulusal sorunu sosyalist devrimin ve proletarya diktatörlüğü döneminin, kısacası sosyalizmin bir sorunu olarak ele alır. Bunun anlamı açıktır: **Lenin'in ulusal sorun alanındaki düşüncesine esas özgüllüğünü veren atılım 1916 sonrası döneme aittir.** Bu, büyük Marksistlerin düşüncesini donmuş bir biçimde ele almanın doğurabileceği felaketler konusunda çok uyarıcı bir örnektir. Lenin'in 1916'da yazdığı ilk metnin içeriği bir yana, başlığı bile çarpıcıdır: "Sosyalist Devrim ve Ulusların Kendi Kaderlerini Tayin Hakkı (Tezler)". Lenin, Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin Bolşevik kanadınca çıkarılan merkezi yayın organı Sotsial Demokrat'ın yazı kurulunun imzasını taşıyan, yani neredeyse programatik bir değer taşıyan bu tezlerin daha başlığından itibaren ulusal sorunu sosyalist devrimle ilişkisi içinde ele alacağını ilan ediyor. Buna rağmen onyıllardır, Marksist hareketin büyük bölümünde Leninist ulusal sorun tahlili, emperyalizmin yarattığı yeni koşullar göz önüne alındığında bile, burjuva demokratik bir görev olarak sınırlandırılabilir !

Lenin'in ulusal sorun üzerine Marksist düşüncenin tarihi açısından büyük bir atılımı temsil eden bu değişimi neden geçirdiğine kısaca değinmek, değişimin içeriğine de ışık tutacak. Herşeyden önce I.Dünya Savaşı'nın patlak vermesiyle birlikte, Lenin Avrupa çapında sosyalist devrimin artık somut olarak gündeme girdiğine karar verir. Bütün emperyalist ülkeler için savunduğu "emperyalist savaşı iç savaşa çevirme" şiarı, doğrudan doğruya bir Avrupa devrimi perspektifiyle bütünleşir. Bu aynı zamanda Rusya için de devrimin kesintisiz biçimde bir sosyalist devrime dönüşmesi demektir.²⁸ Sosyalist devrimin güncelleşmesi ile birlikte, şu soru kaçınılmaz olarak gündeme gelir: iktidardaki proletarya ulusal sorun konusunda nasıl bir politika izleyecektir ? ("Biz Sosyal Demokratlar ulusal baskıyı nasıl ilga edeceğiz ?") Lenin'in düşüncesinde somut tahlilin öneminin buradaki rolünü hatırlatmak bile belki de gereksiz.

İkincisi, Lenin yine aynı dönemde emperyalizm üzerine yaptığı çalışmayı tamamlayarak bu konudaki görüşlerine temel biçimini vermiştir..(Emperyalizm kitabının tam da Ocak-Haziran 1916 döneminde kaleme alındığı hatırlansın.) Emperyalizm teorisinin tamamlanması ile I.Dünya Savaşı'nın bir emperyalistler arası paylaşım savaşı olduğunun kavranması, Lenin'in bir bütün olarak dünya sisteminin çelişki ve dinamikleri konusunda eskisine oranla çok daha berrak bir tahlile ulaşmasını sağlamıştır. Bu tahlil, kapitalizmin yıkılışının, salt burjuvazi ile proletarya arasındaki sınıf mücadelesine dayanan genel, genel olduğu için de soyut teorisinin yerine, bir dünya sistemi haline gelmiş olan 20. yüzyıl kapitalizminin (emperyalizmin) devrilmesinin somut koşullarını ortaya

çıkarmaya yöneliktir.

Bu somut koşullar arasında, merkezi önemi elbette devam eden sınıf mücadelesinin yanısıra, emperyalizmin boyunduruğu altına aldığı ezilen ulusların bu tahakküme karşı vereceği öngörülen ulusal kurtuluş mücadeleleri de hesaba katılır. (Bu öngörü parlak biçimde doğrulanmıştır.) İşte emperyalizm, ezen uluslar ile ezilen uluslar arasındaki çelişkiyi bir özneliği olarak bağrında taşıdığı içindir ki ²⁹, ezilen uluslar proletaryanın sosyalizm mücadelesinde müttefikidir, ulusal sorun sosyalizmin bir sorunu haline gelir. Lenin'in deyişiyle,

Sosyal devrim ancak, gelişmiş ülkelerde proletaryanın burjuvaziye karşı iç savaşının, gelişmemiş, geri ve ezilen ulusların ulusal kuruluş hareketi de dahil olmak üzere, bütün bir demokratik ve devrimci hareketler dizisiyle birleştiği bir devir biçiminde ortaya çıkabilir. ³⁰

Dolayısıyla,

Her kim 'arı' bir toplumsal devrim bekliyorsa, böyle bir devrimi görmek ona kismet olmayacaktır. ³¹

I. Dünya Savaşı'nın bir başka boyutu daha Lenin'in ulusal sorunu farklı bir ışık altında görmesine yol açar: "sosyal emperyalizm". Kavrama daha sonra Maoizm'in vereceği anlamdan farklı olarak, bu dönemde "sosyal emperyalizm" işçi hareketi içinde emperyalist politikanın savunucuları için kullanılan bir terimdir. Uluslararası sosyal demokrasinin önderlerinin büyük çoğunluğunun savaşın başlamasıyla birlikte kendi emperyalistlerinin safına geçmesi, işçi hareketinin ezilen uluslar karşısındaki görevlerini yerine getirmesi konusunda hiçbir güvence olmadığına yaşayan kanıtıydı. (Zaten II. Enternasyonal'in sağ kanadı bir süreden beri emperyalizmin uygarlığın gelişmesi için yararlı olduğunu teorik olarak savunuyordu.) Öyleyse, işçi hareketinin iktidara yükselmesi, yani sosyalist devrim, ulusal sorunun çözümünün kendiliğinden gerçekleşeceğinin bir garantisi değildi. Gerçek bir çözüm, sorunu pasif bir biçimde tarihe havale etmeyi değil, aktif bir enternasyonalist politika izlemeyi gerektiriyordu. Lenin'in deyişiyle, sosyalizmin ulusal sorun konusundaki programı, "ezen ulus sosyalistlerinin ikiyüzlülüğünü ve korkaklığını özel olarak göz önüne alan" bir program olmak zorundaydı. ³²

I. Dünya Savaşı'nın yarattığı konjonktürün sonucu olan bu etkenlere 1917 Ekim devriminden sonra yeni etkenler katılacaktır. Ekim devrimi, "halklar hapisanesi" olarak anılan Çarlık Rusyası'nın mirası olarak Büyük Rus şovenizmi ile çevre uluslar arasındaki çelişkiyi sosyalist biçimde çözme göreviyle karşı karşıya kalır. Böylece, Lenin'in ulusal sorunda Marksizme yaptığı katkı, çok kısa bir süre içinde gerçek dünyadaki somut gelişmelerce doğrulanır: proletarya dikta-

törlüğünün, daha ilk günden başlayarak, ulusal sorun konusunda aktif politikalara ihtiyacı vardır. Yani, ulusal sorun sadece burjuva demokratik bir sorun değildir. Daha önemlisi sosyalizmin kuruluşunun bir sorunudur.

Ekim devriminin soruna getirdiği ikinci boyut dünya devriminin genel tablosunu daha da karmaşıklaştırmasıdır. Şimdi artık sınıf mücadelesinin ve ulusal kurtuluş mücadelelerinin yanına, genç Sovyet iktidarının emperyalist devletlere karşı vermek zorunda olduğu ayakta durma ve dünya devrimini yayma mücadelesi eklenmiştir. Bu mücadelede Sovyet iktidarının en önemli müttetiklerinden biri (özellikle 1920'den itibaren Avrupa devriminin geri çekilmeye başlamasıyla birlikte artan bir önem kazanan) ulusal kurtuluş mücadeleleridir. Bu stratejik ittifak ulus sorununa ek bir önem kazandırdığı gibi, aynı zamanda proletarya iktidarı altında yaşayan uluslar arasındaki ilişkilerin hassasiyetini de kat kat artırır. Çünkü proletarya iktidarı altında ezen ulus/ezilen ulus ilişkilerinin niteliği, Sovyet iktidarı ile emperyalizmin boyunduruğu altındaki ulusların ittifakında belirleyici bir unsur olacaktır.

Lenin'in ulusal sorun konusundaki düşüncesinin özgüllüğünün genel tarihsel, politik ve düşünsel bağlamı üzerindeki bu tartışmaya son verirken, bir noktaya daha değinmekten kendimi alamıyorum. Lenin'in kurulmasına önderlik ettiği devletin günümüzde büyük bir gürültüyle yıkılması, Lenin heykellerinin alaşağı edilmesi, burjuvazinin sözcülerinin onlarca yıldır yaymaya çalıştığı bir Lenin imgesinin sol içinde nihayet yaygın hale gelmesine yol açtı. Bugün Marksizme bağlılık ilan edenler arasında bile Lenin'in usta ve soğukkanlı, ama acımasız ve despotik bir politikacı olduğunu düşünenler sanırım çoğunluktadır. Tarihin ironilerinden biri ! Lenin eğer ulusal sorun konusunda hiçbir Marksistin varamadığı noktaya ulaşabilirdiye, bunun asli nedenlerinden biri de, sadece sınıfsal sömürüye değil, her türlü baskıya ve ezme/ezilme ilişkisine karşı derin bir nefretle dolu olan, baştanışı demokrasiyle yoğrulmuş politik kişiliğidir: Bugün bir başka büyük devrimciyi, Rosa Luxemburg'u daha tabana dayalı ve daha demokratik bir sosyalizm taraftarı olduğu gerekçesiyle Lenin'in alternatifi olarak savunanlar, şu paradoksu açıklamakta zorlanacaklardır: "despot" Lenin, Çarlık Rusyası'nın ezilmiş uluslarına hapisanenin kapısını açarken, "demokrat" Rosa Luxemburg, "devrimin toprağında ulusların kendi kaderlerini tayin etmelerine izin verilemeyeceği" gerekçesiyle Bolşevikleri eleştiriyordu ! Luxemburg'a büyük bir sempati ile yaklaşan biyografisti Peter Nettl, yine de Luxemburg'un ulusal sorun alanında savunduğu politikaların eninde sonunda Stalinizmin Büyük Rus şovenizmi karşısında silahsız kalacağını hatırlatmak zorunda kalıyor. ³³ Tarih, başka konularda olduğu gibi, bu konuda da Lenin'i haklı çıkartmıştır !

Lenin'de sosyalizmin ulusal programı

Yukarıda da belirtildiği gibi, Lenin'in Marksist ulusal sorun teorisine ve programına katkısı, ulusun bir tarihsel kategori olarak tanımlanmasında, "ulus devlet" adıyla anılan politik birimlerin tarihsel işlevinin açıklanmasında ya da ulusal birimler ile kapitalizmin dünya çapında yarattığı ekonomik merkezileşme arasındaki çelişkilerin teşhis edilmesinde değildir. Bütün bu konularda Lenin genel hatlarıyla öteki Marksistlerle aynı fikirdedir. Lenin'in özel katkısı, teorisinin, kendisine kadar varolmuş olan sınırlarını sorgulaması, yeni bir soru ile ulusal soruna yaklaşımın çerçevesini altüst etmesidir. Evet, proleter iktidarı ulusal sınırların aşılmasının, ulusların kaynaşmasının önündeki engelleri ortadan kaldırır. Evet, komünist bir toplumda sınıflara olduğu kadar uluslara da yer yoktur. Ama proletaryanın iktidara geçtiği anda uluslar akşamdan sabaha birdenbire ortadan kalkmayacaktır. Devrimden sınıfsız topluma giden yolda, sınıfların ve devletin ortadan kalkması nasıl bir süreç sorunuysa, ulusların kaynaşarak ortadan kalkması da bir süreç sonunda gerçekleşecektir. Öyleyse, diye sorar Lenin, bu süreç nasıl gerçekleşecektir? Proleter iktidarı neler yapmalıdır ki, uluslar kendilerini karşı karşıya getiren, birbirlerine düşüren koşulları aşarak birleşip bütünleşsinler? Tek cümleyle, kendisinden önceki Marksistlerden farklı olarak, Lenin, sosyalist devrimin ulusal sorunu otomatik olarak çözeceğini reddederek, Marksizmin bu konuda bir program geliştirmesi gerektiğini savunur.

Sorunun bu özeti, Lenin'in ulusal soruna verdiği önemin temelinde bir nebze milliyetçiliğin bile bulunmadığını gösterir. Aynen, İrlanda'nın İngiltere'ye karşı özgürlük mücadelesini desteklerken Marx'ı yöneten saiklerin bütünüyle enternasyonalizmden kaynaklanması gibi, Lenin'in ulusal soruna sosyalizm açısından bu derecede büyük önem vermesinin temelinde enternasyonalist bir bakış açısının başarısını güvence altına alma kaygısı yatar. Aradaki tek fark şudur: Marx, ezilen ulusun mücadelesini, iki ulusun proleterlerinin kapitalizme karşı birliğini sağlamak bakımından gerekli olduğu için desteklerken, Lenin, yeni sorunsal çerçevesinde, proleterlerin birliğinin sosyalist devrim sonrasında da ulusların kaynaşması için gerekli olduğu saptamasından hareket eder. Kısaca söylemek gerekirse, Lenin, uluslar sorununa özen gösterilmesini savunuyorsa, bu, ulusların varlığını bir üst sentez içinde ortadan kaldırmak içindir.

Bu saptama bize daha genel bir noktayı vurgulama olanağını veriyor. Ulusal sorunu önemsemek, farklı uluslar arasındaki sorunlara "sınıf mücadelesini saptıracağı" gerekçesiyle sırtını çevirmemek, ezilen ulusların son derecede meşru taleplerini aktif olarak desteklemek, enternasyonalizmin başlıca görevleri arasındadır. Ulusal sorunun üzerinde durmanın tek yolu milliyetçilik değildir. Uluslar arasında baskı ilişkilerine karşı çıkmak ile milliyetçilik arasında hiçbir

zorunlu bağıntı yoktur. Sendikal haklar için mücadele nasıl sadece sendikalizmin, politik demokrasi için mücadele nasıl sadece burjuva demokratlarının görevi değilse, ulusal baskıya karşı mücadele de yalnızca milliyetçilerin görevi değildir. Tam tersine, ulusal baskıya karşı mücadelenin milliyetçi bir kabuğa bürünmesinin en büyük panzehiri, ulusal baskıya karşı enternasyonalist bir perspektifle mücadele etmektir. Bu, komünizmin milliyetçilikle ilişkisine de ışık tutuyor: ezilen ulus milliyetçiliğinin ilerici ve demokratik içeriğini saptamak bir şeydir, milliyetçiliğin ulusal sorunun bile çözümünü sağlayamayacak, tarihsel potansiyeli sınırlı, nihai olarak insanlığın kurtuluşunun önünde bir engel oluşturan bir ideoloji olduğunu kavramak başka şeydir. Komünizm, ezilen ulus milliyetçiliği ile ittifak yapabilir. Ama komünist hareketin kendi içinde milliyetçiliğin bir nebzesi bile kabul edilemez. Komünizm, enternasyonalizmdir. ³⁴

Lenin'de sosyalizmin ulusal programının hareket noktası, dünyanın ezen uluslar ve ezilen uluslar olarak ikiye bölünmüş olmasıdır. Emperyalizmin sistematik olarak yeniden ürettiği bu nesnel durum, sosyalist devrimden sonra proleter iktidarına ulusal sorun konusunda özel görevler yükler. Soyut biçimde proleterlerin ya da emekçilerin kardeşliğinden söz etmek yetersizdir. Ne de ekonomik çıkarların ya da ekonominin nesnel gelişmesinin ulus gerçeğini tarihsel olarak aşmış söylemek tek başına sorunu çözecektir. Çünkü anarşist bir perspektiften farklı olarak, Marksizmin sosyalist devrimden sınıfsız topluma giden yola ilişkin tahlili ve programı, uluslar arasındaki ilişkiler sorununu tanım gereği kaçınılmaz hale getirir. Bu tahlil ve program, kapitalizm ile sınıfsız toplum arasındaki tarihsel dönem boyunca, süreç ilerledikçe sönmünecek olan bir devletin, yani proletarya diktatörlüğünün varlığını öngörür. Ama "devlet" diyen otomatikman "sınırlar"dan söz etmek zorundadır. ³⁵ Demek ki, proletarya diktatörlüğü altında, dünyanın politik birimlere bölünmesi, sorunun tanımı gereği bir olasılık olarak karşımıza dikilmektedir. Bu politik birimlerin karşılıklı olarak ne tür bir ilişki içinde olacağı, ne tür bir ilişkinin sosyalizmin inşası açısından en büyük yararı sağlayacağı sorunu, ancak bu verilmiş zeminden hareketle kararlaştırılabilecek bir şeydir. Bu politik birimlerin varlığı ise uluslar arasındaki ilişkileri kaçınılmaz olarak gündeme getirir.

Burada Lenin'in komünizme geçiş sürecinin tahlilini ve programını zenginleştirdiğini ve somutlaştırdığını görüyoruz. Marx'ın en açık biçimde Gotha Programının Eleştirisi'nde ortaya koyduğu geçiş dönemi tahlili, genel olarak proletarya diktatörlüğü dönemini sınıfların ortadan kaldırılması ekseninde tanımlıyordu. Lenin bu döneme ek bir belirlenme getiriyor: ulusların bütünleşmesi ve kaynaşması, proletarya diktatörlüğünün, sınıfların ortadan kalkması sürecine tabi olmakla birlikte, kendi mantığı içinde ele alınması gereken bir vechesi haline geliyor. Lenin'in deyişiyle,

İnsanlık nasıl sınıfların ilgasına ancak ezilmiş sınıfın diktatörlüğüne dayanan bir geçiş dönemi aracılığıyla ulaşabilecekse, ulusların kaçınılmaz bütünleşmesine de ancak ezilen ulusların tam özgürleştiği ...bir geçiş dönemi aracılığıyla ulaşabilecektir. ³⁶

Ezilen ulusların tam özgürleşmesi ancak bu ulusların ezen uluslarla birliğinin gönüllü temellerde gerçekleşmesi koşuluyla mümkündür. Bu ise ancak ulusların kendi kaderini tayin hakkının **sosyalizm altında da koşulsuz olarak tanınması** halinde gerçekleşebilir. Devrim öncesinde, esnasında ve sonrasında, ezilen ulusların KKTH'ni tanımayan sosyalist partiler, Lenin'e göre, "**sosyalizme ihanet etmiş olurlar.**" ³⁷ Ekleme gerekir ki, Lenin için UKKTH ayrılma, ayrı devlet kurma hakkı ile **özdeş**, başka hiçbir anlamı yoktur. ³⁸

Ayrılma hakkının tanınması, ayrılma ile özdeş tutulmamalıdır. Marksizmin ulusal sorun konusundaki politik programı üzerine yapılan tartışmalarda en sık yapılan yanlışlardan biri, hakkın tanınmasının ayrılmanın savunulmasıyla eşanlamlı imişçesine ele alınması olmuştur. Lenin için, sosyalist devrim sonrasında birliğin savunulması esastır. (Sosyalist devrim öncesinde ise, birlik ya da ayrılma arasındaki tercih, uluslararası planda sınıf mücadelesinin çıkarlarına bağlıdır.) Ama bu birliğin başlangıçta gönüllü olarak kurulması ve gönüllü olarak sürdürülmesi vazgeçilmez bir ilkedir. Gönüllü birliğe pratikte işlerlik kazandırabilecek en uygun biçim olarak, Lenin ve Bolşevik Parti, Ekim devrimi sonrasında, özgür ulusal birimlerin bir araya geldiği bir federasyonu benimsemişlerdir. Federasyon, uluslar arasında yüzyılların mirası olarak varlığını uzunca bir süre sürdüreceği olan güvensizlik ve sürtüşmeleri göz önüne alan bir geçiş biçimi olarak, ulusların bir süreç içinde kaynaşmasını sağlayacağı umulan kısmi bir birliktir. Ekim devrimi öncesinde Lenin'in ısrarla reddettiği bu devlet örgütlenme biçimi, Sovyet deneyiminin kazandırdığı dersler ışığında 1919'da Bolşevik Partisi'nin yeni programında, 1920'de ise genel bir ilke olarak Komintern kararlarında yer almıştır. Öyleyse, Lenin'de sosyalizmin uluslar sorununa ilişkin programının ikinci ayağı, **sovyet federalizmidir.**

UKKTH ve onun proleter iktidarındaki somutlaşması olan sovyet federalizmi, ulusal soruna Marksist yaklaşım açısından gerekli olmakla birlikte tümüyle yetersizdir. Çünkü Lenin'e göre ulusların genel, soyut ve biçimsel eşitliği talebi, küçük burjuvazinin karakteristik yaklaşımıdır. Elbette, küçük burjuvaziden farklı olarak Marksizm, bütün öteki baskı biçimleri gibi ulusal baskıya da kapitalizm altında son verilemeyeceğini savunur. (Bu noktanın, programatik açıdan önemine birazdan değineceğim.) Ama bunun ötesinde, Marksizm açısından, başka alanlarda olduğu gibi burada da, biçimsel eşitlik yeterli değildir. Marksist program, burjuva demokrasisinin ve küçük burjuvazinin programından, eşitsiz-

likleri pratik olarak, **gerçek maddi temelleriyle** ortadan kaldırmayı hedeflemeyle ayrılır. Çünkü uluslar arasındaki güvensizlik ve sürtüşmelerin en temeldeki nedeni bu gerçek eşitsizliklerdir. Eğer Marksist programın hedefi sadece belirli demokratik hakları tutarlı biçimde savunmak değilse, esas hedefi **uluslar arasında kaynaşmayı sağlamak** ise, yani Marksizmin ulusal programının temel enternasyonalizm ise, o zaman biçimsel eşitliklerle yetinilemez, gerçek eşitliğin pratikte sağlanması gerekir. Lenin tam bu noktada ekler: "Marksist teori işte budur..." ³⁹

Lenin bu noktayı en açık biçimde, 1922 sonunda, Milliyetler Komiseri Stalin ve çalışma arkadaşlarının, Gürcistan'a yönelik olarak Büyük Rus şovenizmini hortlatan politikalar izlemelerine sert bir şekilde karşı çıkmak için dikte ettiği "Özerkleştirme" başlıklı yazısında ortaya koyar. Uzun yıllar boyunca Sovyet vatandaşlarından gizlenen ve ancak 1956'da yayımlanan ¹¹¹ bu yazıda Lenin şöyle der:

...genel olarak milliyetçilik sorununun soyut biçimde sunuluşu hiçbir işe yaramaz. Ezen bir ulusun milliyetçiliği ile ezilen bir ulusun milliyetçiliği, büyük bir ulusun milliyetçiliği ile küçük bir ulusunki arasında ayırım yapmak zorunludur...Biz, büyük bir ulusun mensupları olarak, tarihsel pratik içinde, hemen hemen her zaman, ötekilerin haklarını sayısız defa çiğnemekten suçlu olduk... Bunun içindir ki, ezenler bakımından enternasyonalizm, yalnızca ulusların biçimsel eşitliğinin tanınmasından ibaret kalmamalı, gerçek pratikte var olan eşitsizliği ortadan kaldırmak için, ezen ulusun, büyük ulusun aleyhine bir eşitsizlik içermelidir. **Bunu anlamayan biri, ulusal soruna gerçek proleter yaklaşımını anlamamış demektir, bakış açısı özünde hâlâ küçük burjuvadır ve dolayısıyla burjuva bakış açısına kadar alçalacağı kesindir.** ⁴¹

Burada Lenin'in önerdiği ilke çarpıcıdır: biçimsel eşitliğin ötesinde gerçek eşitliği sağlamak amacıyla, üstün durumdakilerin aleyhine, ezilmiş konumdakilerin lehine önlemler. Yani modern deyimle **pozitif ayrımcılık**. Lenin bunu proleter politikasının **ayırıcı özelliği** olarak sunuyor. İşte Lenin'in 1922'de açıkça dile getirdiği bu ilkeyi, kadın hareketi ve ezilen ulusal gruplar (ABD'de zenciler ve Latin kökenliler, Batı Avrupa'da göçmen işçiler) 1968 yükselişiyle birlikte yeniden keşfedeceklerdir ! Kitle hareketinin pratik mücadelesi içinde vardığı bu sonucun Marksizmin uluslar arasındaki eşitsizliklerle mücadele programının bir parçası olarak erkenden savunulması bir raslantı değildir. Marksizmin burjuva toplumunun (sivil toplumun) temelinde yatan biçimsel eşitliklerin ötesine geçmeye, ihtiyaçları soyut bireylerin değil somut toplumsal konular yaşayan tarihsel olarak belirlenmiş insanların ihtiyaçları olarak ele al-

maya dayanan bütünsel felsefi ve toplumsal bakışının, liberalizmin ötesine geçen bu bakış açısının mantıksal bir sonucudur. ⁴² Marx'ın **Gotha Programı'nın Eleştirisi**'nde belirttiği gibi, "eşit hak hâlâ burjuva hakkı" olduğu için Lenin eşit hakkın ötesine uzanan bir pozitif ayrımcılığı savunmaktadır. ⁴³

Lenin'in perspektifinin, sadece Stalinizmden değil, bugünün sosyal demokrasisinin atası olan, birinci kuşak revizyonizmin mimarı Bernstein'in bakış açısından da nasıl ayrıldığına kısaca değinmek, günümüzde emperyalist ülkelerin işçi hareketi içindeki gerici eğilimleri hatırlamak bakımından yarar taşıyor. Bernstein daha 1896 yılında, yani Marksizmin geçerliliğini yitirdiğini savunduğu ünlü kitabını yayınlamadan önce, sömürgeciliği savunan bir makale yazarak, kapitalist uygarlığın nüfuzuna direnen "barbarlar"ı desteklemenin "romantik" olduğunu iddia eder. Ardından, İngiltere'nin Hindistan'daki rolünü açıkça savunduktan sonra, 1898'de kaleme aldığı ve Almanya'nın emperyalist faaliyetlerini haklı göstermeye çalıştığı bir başka yazısında şu sonuca varır: "Daha yüksek bir uygarlık daha üstün haklara sahiptir." ⁴⁴ Görüldüğü gibi sosyal demokrasi'nin öncüsü Bernstein da, devrimci komünizmin önderi Lenin de eşitsizliği savunuyorlar. Bir küçük farkla: ilki ezenlerin haklarının, ikincisi ise ezilenlerin haklarının yanından !

UKKTH, sovyet federalizmi ve ezilen uluslar lehine pozitif ayrımcılık: Lenin'in ulusal soruna ilişkin olarak önerdiği bu politik ilkeler, gelecekte, sosyalist devrimin zaferinden sonra, Marksist hareketin programına damgasını vurması gereken ilkeler olarak belirleniyor. 20. yüzyılın ve en başta da bürokratik işçi devletlerinin deneyimi Lenin'in programının doğruluğunu, özellikle "Özerkleştirme" yazısıyla ölüm döşeginde hakim ulus şovenizmine karşı yükselttiği çığlığın ne derecede haklı olduğunu tartışılmaz biçimde ortaya koymuştur.

IV. BİR ULUSLARARASI DEMOKRASİ PROGRAMI İÇİN ÖNERİLER

Yukarıda sayılan ilkeler ulusal sorun konusunda Marksizmin temel sosyalist programı açısından yol gösterici ilkelere. Elbette bunlara 20. yüzyılın gelişmelerinin ürünü olarak ortaya çıkan yeni sorunların çözümüne ışık tutacak yaklaşımların, eşlik etmesi gerekir. Bu sorunlar arasında uluslararası işgücü akımlarının sonucu olarak oluşmuş olan göçmen nüfusun sorunları başlıca yeri alacaktır. "Ulusal" devletlerin sınırları içinde yaşayan nüfusun ulusal bakımdan çeşitlenmesi ortaya çözülmesi gereken sayısız sorun çıkarmıştır. Bu sorunların uluslararası Marksist hareket içinde büyük bir duyarlılıkla tartışılması gerekir.

Ne var ki, Marksizm ulusal baskı konusundaki mücadelesini devrim sonrasına erteleyemez. Bir kere, sosyalist hareket emperyalizme ve genel olarak ulusal baskıya karşı ezilen ulusların mücadelesinin yanında olmak zorundadır. Bū-

tün baskı ve ezme/ezilme biçimlerine karşı olması gereken sosyalist hareket, ulusal baskının hiçbir türüne (politik, ekonomik, kültürel vb.) kayıtsız kalamaz. Emperyalizmin globalizm ideolojisi temelinde ve "Yeni Dünya Düzeni" şiarıyla ezilen uluslara karşı genel bir taarruzu başlattığı günümüzde, ezilen uluslara destek vermek özel bir önem taşır.

Ama sorun burada kalmaz. Kapitalizm, özellikle emperyalizm aşamasında, farklı uluslar arasındaki eşitsizliği, ezme/ezilme ilişkilerini, ulusal baskıyı, sistemin gereği dolayısıyla yeniden üretir. Bu yüzden, politik alanda elde edilen kazanımlar ne olursa olsun, ulusal sorun kapitalizm altında bir bütün olarak çözülemez. Öyleyse, ezilen ulusların kurtuluşları yolunda verilecek mücadeleler kapitalist üretim tarzının dünya çapındaki işleyiş yasalarıyla karşı karşıya geleceği için patlayıcı bir anti-kapitalist potansiyel taşır. Ezilen uluslar için salt biçimsel bir eşitlikle yetinmeyen, her alanda gerçek bir eşitliği hedefleyen bir mücadele, en basit demokratik haklardan yola çıkıyor olsa bile geçişsel bir karakter taşıyacaktır. Marksizmin globalizme ve "Yeni Dünya Düzeni"ne karşı geliştirmesi acil bir ihtiyaç olarak beliren uluslararası demokrasi programı işte bu geçiş mantığı üzerinde inşa edilmelidir. Bu demektir ki, ulusal sorun konusunda temel sosyalist programda yer alan ilkeler, ezilen ulusların bugünkü acil sorunlarının çözümü için ileri sürülecek taleplerde cisimleşmelidir. Başka bir deyişle, bugünkü somut ve acil sorunlarla sosyalist devrim arasında bir köprü oluşturacak geçiş programı, ulusal sorun konusunda öyle taleplerle donatılmalıdır ki, bir bütün olarak alındıklarında emperyalizmin çerçevesine sığmayan, bu çerçeveye ezilen ulusları karşı karşıya getiren bir nitelik taşıyanlar.

Böyle bir programın geliştirilmesi, elbette ancak uluslararası devrimci sosyalist hareketin bir bütün olarak gerçekleştirebileceği bir şeydir. Özellikle uluslararası politik mücadeleleri doğrudan konu alan böyle bir çalışmada, çeşitli ülke, bölge ve kıtaların deneyim ve birikimini bir araya getirerek merkezileştirebilecek bir uluslararası önderliğin, bir Enternasyonal'in ne kadar büyük önem taşıdığı açıktır. Benim burada yapmak istediğim, kısaca, bu tür bir uluslararası demokrasi programında ne türden taleplerin ve hedeflerin yer alabileceği konusunda bazı örnekler vermek.

Birleşmiş Milletler bugünkü yapısıyla emperyalist tahakkümün araçlarından biridir. Son dönemde Sovyetler Birliği'nin emperyalizme tümüyle bağımlı hale gelmesi ve sonunda dağılması ile daha önceki karşılıklı güç dengesinin ortadan kalkmasıyla birlikte BM'i emperyalizmin saldırganlığının basit bir aracı olarak kullanma eğilimleri daha da güçlenmiştir. Güvenlik Konseyi'nin yetkilerinin, aldığı kararların çoğunluğu iyi niyet beyanlarından öte bir işe yaramayan Genel Kurul'a oranla aşırı derecede belirleyici olması, üstelik beş büyük devlet-

tin her birinin Güvenlik Konseyi'nin herhangi bir konuda karar almasını veto hakkı aracılığıyla tümüyle engelleyebilmesi, BM'in bugünkü yapısının ne denli **anti-demokratik** olduğunu çarpıcı bir açıklıkla ortaya koyuyor. Marksizmin uluslararası demokrasi programı bu yapının tepetaklak edilmesi temelinde oluşturulmalı. BM'in emperyalistlerin denetimindeki bir araç sıfatıyla, derin bir devrimci sarsıntı geçirmeksizin ciddi bir reform yaşayamayacağını ezilen ulusların büyük kitlelerine göstermek için, **büyük devletlerin veto hakkının kaldırılması**, özellikle az gelişmişliğin mekanizmalarını ve az gelişmişlikle mücadeleyi ilgilendiren konularda, pozitif ayrımcılık ilkesine bağlı olarak, **Asya, Afrika ve Latin Amerika kıtalarının temsilcilerine veto hakkı tanınması**, Güvenlik Kurulu'nun kararlarının **Genel Kurul'a onaylatılmasının zorunlu olması** ve benzeri taleplerin ileri sürülmesi gerekir.

• Ulusal egemenliğin, günümüzün somut koşullarında, **emperyalist tahakküme karşı** savunulması gerekir. Ezilen uluslar, uzun mücadeleler sonucunda elde ettikleri egemenlik haklarını emperyalistlerin hakim olduğu uluslararası örgütlerin kararlarıyla terketmeye zorlanamazlar. Politik yetkilerin daha üst birliklere aktarılması ancak **gönüllü** temelde gerçekleşirse savunulabilir. Ama mevcut uluslararası sınırlar aynı zamanda dünyanın dört bir yanında ezilen ulusların ezen ulus tahakkümüne zincirlenmesinin bir aracı işlevini görmektedir. Dolayısıyla, uluslararası demokrasi programı, bugün bir **devlet halinde örgütlenmemiş olan ezilen ulusal toplulukların** (ABD'de zenciler, "kızılderililer" ve Latin Amerika kökenliler, Latin Amerika'da "kızılderililer" 45, Ortadoğu'da Kürtler ve Filistinliler, Güney Afrika'da zenciler vb. vb.) **bütün uluslararası forumlarda temsili talebini**, UKKTH ile birlikte öne sürmelidir.

• Sovyetler Birliği'nin dağılmasından beri uluslararası barış hareketi, sanki nükleer savaş tehdidi ortadan kalkmış gibi büyük bir aymazlıkla mücadelesinin temposunu düşürmüştür. Oysa gerek emperyalistler arası çelişkilerin yükselişi, gerek ezilen ülkelere emperyalist taarruzlar, gerekse bölgesel düzeyde patlak veren çatışmalar, nükleer ve kimyasal silahların kullanımını daha da büyük bir olasılık haline getiriyor. Uluslararası demokrasi programı, emperyalizmin bugün başvurabileceği "Sovyet tehdidi" tipi bir argümanın yokluğunda, **nükleer silahların tahribini ve kimyasal silahların bağımsız uluslararası komisyonların denetiminde yasaklanmasını** savunabilir. Silahlanmaya karşı açılacak böyle bir savaş, bir yandan şiddetin emperyalizmin doğasında içkin olduğunu kitlelerin gözünde açığa çıkarırken, bir yandan da az gelişmişliğin ekonomik veçhelerine karşı mücadelede güçlü bir koz oluşturacaktır.

• Ekonomik planda, az gelişmişlikle mücadele konusunda gerek yeni liberal "serbest piyasa" çözümünün, gerekse sosyal demokratik çözümlerin (sözde

"Yeni" Uluslararası Ekonomik Düzen vb.) karşısına, en yoksulundan başlayarak az gelişmiş ülkelere radikal biçimde **öncelik** tanıyan bir talepler dizisi ile çikılmalıdır. **Dış borçların iptali** talebinin yanısıra, BM'in göz boyama türünden yardım kararlarını teşhir eden ve her ülkenin kişi başına GSMH'sı oranında ödeyeceği bir **uluslararası müterakki vergi** ihdası temel bir talep olarak ileriye sürülebilir. Somut düzeyde uluslararası finansmanın denetiminin emperyalistlerden kurtarılması gerekçesiyle İMF'nin ve Dünya Bankası'nın ilgası, bunların yerine sözkonusu vergiden ve uluslararası bankaların ödemekle yükümlü kılınabileceği vergilerden elde edilecek **uluslararası fonların az gelişmişler denetiminde bir kuruma** bırakılması talepleri de anlamlıdır. Ayrıca, zorunlu gıda maddeleri, ilaç, ana ve çocuk sağlığı için gerekli maddeler gibi en temel ihtiyaçlardan başlayarak, kaynakların, üretimin ve dağıtımın **uluslararası planlama** temelinde düzenlenmesi talebi, planlamanın kâra değil insan ihtiyaçlarına dayalı bir üretim örgütlenmesi olduğunu kitlelerin bilincine sokarak "serbest piyasa" ideolojisine karşı ciddi bir mücadele aracı oluşturabilir.

• Yine ekonomik alanla ilgili olmakla birlikte, doğrudan doğruya politik mücadelelerle de yakından ilişkisi olan bir talep, **işgücü dolaşımının dünya çapında serbest bırakılması** olabilir. Örneğin Avrupa Topluluğu bağlamında bu talep **Schengen anlaşmalarının iptali** talebine dönüşebilir. Böyle bir talep kitleleştiği ölçüde son dönemde baş döndürücü bir gelişme gösteren ırkçılığa ağır bir darbe vurmanın ötesinde, değişik ulusların emekçilerini birbirine yaklaştırmak bakımından da değer taşıyacaktır. Bugüne kadar işgücü dolaşımının üzerindeki ağır kontrollere karşı biçimde, her geçen gün daha büyük bir serbestiye kavuşan **sermaye ve metaların dolaşımının ise az gelişmiş ulusal devletlerin kararına bağlı olması** talep edilmelidir.

• Uluslararası düzeyde işgücü dolaşımının serbest bırakılması talebi, göçmenlerin sorunlarının eskisine göre daha da ciddi biçimde ele alınması demektir. Bu alanda, Marksizmin uluslararası demokrasi programının yapacağı ilk şey, ırkçılığın yükselişini aktif biçimde göğüslemek üzere **eşit haklar mücadelesini** yükseltmektir. Göçmen işçilerin buldukları ülkelerde **bütün politik ve toplumsal haklardan yararlanmaları** için, tek tek ülkelerde değil, uluslararası bir kampanya koşullar elverdiğinde yürütülebilir. Bunun da ötesinde, radikal dinci ya da şoven milliyetçi akımların tezlerine ve taleplerine hiç bulaşmaksızın, **göçmen işçilerin kendi kültürel miraslarını özgürce koruyabilmeleri ve geliştirebilmeleri** için koşulların oluşturulmasını talep etmek gerekir. (Bu talep, göçmen işçilerin ulusal ve dinsel kültürünün baskıcı yanlarıyla mücadele için, kadınlar, gençler vb. gruplar arasında yapılacak çalışmayla beslenmek zorundadır.)

• Uluslar arasındaki kültürel alışveriş ve ilişkiler, göçmen sorununun çok

ötesinde günümüzde ezilen uluslar açısından büyük önem taşıyor. Özellikle medyanın dünyanın her yanını ahtapot kollarıyla sardığı, sanat ve kültürün paranın peşinde dünya turuna çıktığı günümüz koşullarında, emperyalist ulusların kültürü, ezilen ulusların kültürel dünyasını tek yanlı biçimde yiyip bitirmeyi her gün daha fazla başarırken, az gelişmiş ulusların kültürünün insanlığın evrensel kültürünün oluşumuna katkı yapabilmesinin koşullarının aktif olarak sağlanması yolunda bazı talepler geliştirilebilir.

Bunların yanısıra, doğal kaynakların kullanımının az gelişmişlerin denetiminde bir kuruma bağlanmasından dünya haritasının gerçek orantılara göre yeniden çizilmesine kadar birçok alanda sayısız talep geliştirmek mümkündür.

Geleceğin sosyalist toplumunu, ekonomik, politik, kültürel vb. alanlarda birbirini tahakküm altında tutmayan/tutamayan toplulukların kardeşçe birliği olarak kurabilmek için bu türden talepleri şimdiden insanlığın gündemine ve bilincine sokmak gerekir. Bunlardan bazıları özel koşullar altında gerçekleşebilir de. Aynen tekil ülkelerde devrim mücadelesinin bir yan ürünü olarak demokratik hakların kazanılması gibi. Ama gerçek bir kardeşlik topluluğu kurulurken olabilecekleri şimdiden kestirmek mümkün bile değildir. Batı'nın resmi tarihi (ve onun tersyüz edilmiş karikatürü olan İslamcı tarih) o zaman en ağır eleştiriden geçecek, bütün ırkçı efsaneler insanlığın tarih öncesine gömülecektir. İnsanlar için "yabancı" dil kalmayacak, herkes farklı müzik aletlerinden keyif alır gibi bütün dilleri isteğine bağlı biçimde ve özgürce konuşacaktır. Tek bir kültürün tahakkümü altında birleşmenin gerici biçimleri MacDonald's, Dallas ve Rambo'nun yerini, bütün kültürlerin birbirlerine kenetlenerek tek tek ve hep birlikte yükseldiği bir senfoni alacaktır. O zaman Hristiyan kültürünün bütün insanlığa üstünlüğünün simgesi olan Gregoryen takvimi bile yerini bütün insanlığın kurtuluşunun/yeniden doğuşunun simgesi olan gerçek bir yeni yıla, gerçek bir "milat"a dayalı bir takvime bırakacaktır.

İşte ancak o zaman, kendileri üzerinde yüzyıllar boyu kurulmuş tahakkümün bütün saik ve simgelerinin eriyip gittiğini gözleriyle gördüklerinde, ezilen uluslar artık ezilmediklerini hissedecek, kendilerini artık ezmeyen uluslarla kucaklaşacaklardır.

Uluslararası demokrasi programının görevi, bunun ancak sınıfsız topluma giden yolda gerçekleşebileceğini ezilen ulusların büyük kitlelerine pratik içinde anlatma mücadelesinin yolunu çizmektir.

V. SONUÇ: YA GLOBALİZM, YA ENTERNASYONALİZM

Emperyalizmin bugün "globalizm" adı altında yürüttüğü büyük ideolojik saldırıya bazı ideologların Marx'ın adıyla ek bir saygıdeğerlik kazandırma ça-

bası, Marksizmin modern dünya hakkındaki başdöndürücü öngörülerinin yalnızca bir boyutunu öne çıkararak bütünü çarpıtma gibi basit bir yöntemle dayanıyor. Marx'ın kendisi elbette **Manifesto**'da olsun, başka yapıtlarında olsun, sermayenin dünya ekonomisini bütünleştirerek ulusal bölünmelerin maddi temellerini ortadan kaldırdığını daha bu sürecin Batı Avrupa'da bile tamamlanmamış olduğu bir aşamada, 19. yüzyılın ortasında saptamıştı. Bir Batı özdeyişi, "ikiyüzlülüğün, kötülüğün erdeme yaptığı övgü" olduğunu söyler. Burjuva ideologları da bugünkü ikiyüzlülükleriyle Marx'ın büyüklüğünü kendi ağızlarıyla teslim etmiş oluyorlar. Ama Lenin'in bu yazının başında aktardığım alıntıda belirttiği gibi, Marx ve Marksist düşüncenin ana çizgisi, bu bütünleşmenin **ancak emperyalist tahakküme dayanmadığı, ulusal baskıyı içermediği** durumlarda ilerici bir rol aynadığını açıkça belirtmiştir. Varolana tapınmak ve teslim olmak ne Marx'ın kişiliğinde, ne de Marksist hareketin felsefi yaklaşımında mevcuttur. Marksizm, kapitalizmin çelişkilerle yüklü gelişiminin yarattığı bütün baskıları ortadan kaldırmanın, bu sistemin yarattığı potansiyelleri ise insanlığın özgürleşmesinin araçlarına dönüştürmenin teorisi ve pratiğidir. Globalizmin bir düşünce akımı olarak içerdiği tezler arasında gerçekliğe işaret eden, doğru olan ne varsa Marksizmden alınmıştır; içinde yanlış ve kör olan ne varsa, emperyalizmin kültüründen alınmıştır. Marksizmden farklı olarak, **globalizm bir enternasyonalizm değildir**. Ezilen ulusların direnişini yok etmeyi hedefleyen örtülü bir emperyalist milliyetçilik ideolojisidir.

Bugün emperyalizm yirmi yıla yakın süredir üstesinden gelemediği, üstelik son iki yıldır yeniden akut hale gelen derin bir ekonomik bunalımdan geçiyor. Bu bunalımın uluslararası sermayenin çıkarları temelinde bir "çözüm"e kavuşması, emperyalizmin uluslararası işçi sınıfına, bürokratik işçi devletlerine ve az gelişmiş ezilen uluslara karşı kesin zaferler kazanmasına bağlıdır.⁴⁶ Bürokratik işçi devletleri, emperyalizmin gücü dolayısıyla değil, güçsüzlüğüne rağmen, kendi çürümüşlükleri dolayısıyla, teker teker sahneyi terk ediyorlar, az gelişmiş, ezilen ülkelerin saflarını kalabalıklaştırıyorlar. Stalinizmin çöküşü, sosyal demokrasinin burjuva saflarına katılma yolunda sırtındaki son engelleri de fırlatıp atmasıyla birleşince, uluslararası proletaryanın sermayenin yeni-liberal taarruzu karşısında direniş gücü (bu reformist önderliklerin yeri henüz kitlesel devrimci önderliklerce doldurulamadığı için) günbegün zayıflıyor. Emperyalist sermaye, bütün zaafalarına rağmen, hasımlarının bu durumundan yararlanarak uluslararası planda yeni bir taarruza geçiyor. İşte globalizm bu taarruzun ideolojisidir.

Bu taarruz karşısında, varolan tablo çerçevesinde, milliyetçilik ve dinsel radikalizm tek savunma hattı gibi görünüyor. Oysa 20. yüzyıl, milliyetçiliğin ne burjuva ve küçük burjuva biçimleri altında ("ulusal kurtuluş hareketleri"), ne de sözde komünist biçimleri altında ("milli komünizm") emperyalizme karşı kalıcı

bir zafer elde edemediğini gösteriyor. Evet, devrimler zafer kazanabilir. Evet, belirli dönemler boyunca emperyalizmden görelî bir bağımsızlık (ve işçi devletleri sözkonusu olduğunda kapitalizme karşı bir savunma hattı) elde edilebilir. Ama bunların hiçbirisi kalıcı olamaz. Ve her geçen günle birlikte, dünya ekonomisinin ve politikasının bütünleşmesi arttıkça, milliyetçiliğin geçici başarılarının bile daha güçsüz, daha kısa süreli olması kaçınılmaz bir sonuç haline geliyor. Üstelik son dönemin önde gelen milliyetçi hareketleri (Doğu Avrupa, Baltık, Yugoslavya, Kafkasya vb.) emperyalizme karşı direnmek bir yana, genellikle itici gücünü emperyalizmle (en başta AT ile) bütünleşmede buluyor. Aynı şey, Cezayir'in İslami Selamet Cephesi'nden (FIS) Türkiye'de Refah Partisi'ne kadar bir dizi İslami hareket için de geçerli: bunları Suudi gericiliği aracılığıyla emperyalizme bağlayan bağları ancak bir tül perde kadar ince bir örtü gizliyor.

Ama bütün bunlara rağmen emperyalizm bugün karşısında bir engel olarak, anti-emperyalist bir bilinçle olmasa da nesnel çıkarların karşı karşıya gelmesi dolayısıyla zaman zaman önünü tıkayan akım olarak milliyetçilikle yüzyüze geliyor. Emperyalist globalizmin karşısına, bütün ezilenlerin taleplerini savunan bir proleter enternasyonalizmi güçlü bir mücadele ve ses ile çıkamıyor. Yani üçgenin iki köşesi sivriliyor, üçüncü köşesi ise yaratılmayı bekliyor. İnsanlığın yakın ve orta vadedeki geleceğini bu üçüncü köşenin proletaryanın bir silahı olarak sivriltilip sivriltilemeyeceği belirleyecek.

Çünkü günümüz dünyasının merkezi ve belirleyici çelişkisi sermaye ile ücretli emek arasındaki, yani bütün ülkelerin burjuvazisi ile bütün ülkelerin proleterleri arasındaki çelişkidir. Ancak proletaryanın önderliğinde yürütülecek bir dünya sosyalist devrimidir ki, insanlığı emperyalizmin sömürü ve tahakküm sisteminden nihai biçimde kurtarabilir, sınıfsal sömürüye son verirken, ulusal baskıyı da tarihin çöplüğüne yollayabilir. **Ulusal sorunun nihai çözümü, ulusların ortadan kalkmasıdır.** Bu yüzden, 20. yüzyılın sonunda globalizmin tek gerçekçi alternatifi proleter enternasyonalizmdir. Barbarlığın tek alternatifinin sosyalizm olduğu gibi.

DİPNOTLAR

1. "Sosyalist Devrim ve Ulusların Kaderlerini Tayin Hakkı (Tezler)", Ulusların Kaderlerini Tayin Hakkı içinde, Sol Yayınları, Ankara, 1989, s.156. Bu makaleyi bundan sonra "Tezler" olarak anacağım. Bu yazıda Lenin'den yapılan bütün alıntılar ben Türkçeleştirdim. Gönderi yapılan Türkçe kaynaklardaki metinlerle bazı farklılıklar bunun sonucudur.
2. *Panorama*, 2-9 Şubat 1992, 30-34.
3. Ş.Alpay, "Marx'ı Keşfediyoruz", Cumhuriyet, 19 Şubat 1992.

4. Bu satırlar yazıldıktan bir süre sonra, Marx'ı saygıdeğer bir burjuva profesörü haline getirme yolundaki en acıklı girişim, *Sabah* gazetesindeki "Dünya Değişirken" başlıklı sütununda yazdığı yazılarla her gün kendisi biraz daha değişen ve yaşlanan Zülfi Livaneli'den geldi. "Zavallı Karl Marks" başlıklı yazısında (23.5.1992), Livaneli Marx'ı "Profesör Karl Marks adını taşıyan saygıdeğer Alman bilimadamı" olarak tanıttuktan sonra, "kara bıyıklı" bir Tük devrimcisi ile tartışıyor. Marx bu tartışmada köylülerden "lesbicen"lere, eşcinsellerden feministlere kadar bütün "marjinal"lere verip veriyor ! "Kara bıyıklı" bir Türk devrimcisinin nasıl "marjinal"lere sempaticamı haline geldiği ya da köylülerin ne zamandan beri dünya nüfusu içinde "marjinal" duruma düştükleri gibi muammaların gizi herhalde Livaneli'nin "değişen dünyası"nda yatıyor. Livaneli'nin eşcinselleri "normal ve sağlıklı" olmayan insanlar olarak nitelemesi ise "kara bıyık" kültüründen devraldığı çirkin bir önyargı ve Livaneli'nde bile değişmeyen birşeyler (!) olduğuna işaret ediyor. Ama bu kadar ipe sapa gelmez bir yazıyı sadece eski "solcu" Türk aydınlarının nerelere kadar alçaldığını belgeleyen bir ibret vesikası olarak okumak en doğrusu olacak. Zavallı Livaneli, zavallı Türk aydını !
5. *Panorama*, 2-9 Şubat 1992, s.34. Burada ilginç bir deneyi aktarmadan geçemeyeceğim. İstanbul Bilal'da verdiğim bir seminerde, yukarıya aldığım bölümü, *Panorama*'dan naklen, Marx'ın hiç adını anmadan okuduktan sonra dinleyicilere bu satırların yazarını tahmin edip edemediklerini sordum. Sayılan isimler şunlardı: İshak Alaton, Mehmet Altan, Çetin Altan, Ahmet Altan, Asaf Savaş Akat, Mehmet Barlas, Ertuğrul Özkök, Engin Ardıç...Buradaki paradoks bu yazının ana temalarından birini oluşturuyor.
6. Bunalımdan önceki uzun genişleme dönemi boyunca uygulanan ulusal çapta Keynesçilik politikası dünya pazarının bu bölünmüşlüğü'nün bir ifadesiydi. Bunalımla birlikte yeni-liberalizmin yükselişi de tersine, üretimin uluslararası karakterinin burjuvazinin ekonomi politikasınca tanınmasının ifadesi olarak görülebilir. Bu konuda ayrıntılı bir tahlil için bk. Sungur Savran, "Bunalım, Sermayenin Yeniden-Yapılanması, Yeni-Liberalizm", N.Satıhan/S.Savran (der.), *Dünya Kapitalizminin Bunalımı* içinde, Alan Yayıncılık, İstanbul, 1988, s. 56-62.
7. Örnek olarak şu yazılara bakılabilir: Necip Çakır, "Piyasa ve Demokrasi", *Onbirinci Tez*, 6, Haziran 1987, tamamı; Sungur Savran, "Sol Liberalizm: Maddeci bir Eleştiriye Doğru", *Onbirinci Tez*, 2, Şubat 1986, özellikle s. 27-30.
8. Aydın Giritli, *Gelenek* dergisinde ulusal sorunu ele alırken liberalizmle aynı titreşim üzerinden düşündüğünü, başka şeylerin yanı sıra, günümüzde dünya çapında süregiden ulusal çatışmaları globalizmin "aşiretçilik" terimiyle niteleyerek bir kez daha gösteriyor. (Giritli, terimin Frenkçesini kullanıyor: "tribalizm".) Bk. "Ulusal Sorunda Çıkmazlar ve Ufuklar", *Gelenek*, 37, Aralık-Ocak 1991, s. 29-40. Giritli'nin "95'ler Deklarasyonu"na verdiğim cevap dolayısıyla sol liberallerin yanından bana yöneltilmiş eleştiriye aşağıda bir başka dipnotunda karşılık vereceğim (Bk. dipnot 32).
9. Son örnek Fransa'dan: 22 Mart'ta yapılan yerel seçimlerin ilk turunda neo-faşist *Front*

National (Ulusal Cephe) Paris çevresindeki sanayi bölgelerini de kapsayan yörede oyların yaklaşık % 18'ini topladı. Ama bundan daha vahimi şu: Fransız İnsan Hakları Komisyonu'nun yaptığı bir kamuoyu araştırmasına göre Fransızların % 55'i sözkonusu partiye oy vermeyi "anlaşılır" buluyor. Ayrıca, görüşme yapılan insanların % 41'i az ya da çok ırkçı olduklarını kabul ediyorlar. Bunlara bir de ırkçı olup da olduğunu kabul etmeyenleri eklerseniz ! (Sayılar için bk. *Le Monde*, 31.3.1992, s. 34.) Bu yazının son satırları yazılırken Almanya'da neo-faşistlerin, İtalya'da ise ırkçı ve bölgeci Kuzey Birliği'nin seçim başarıları hakkındaki haberler basında yeni yer alıyordu.

10. İskoçya'da bugün en güçlü ikinci parti durumunda olan **Scottish National Party** (SNP - İskoç Ulusal Partisi), seçmenlerine bağımsızlık vaad ediyor... ve tabii yasaklanmıyor ! Son kamuoyu yoklamalarına göre, İskoç halkının % 30'u tam bağımsızlık, bir % 45'i ise vergi alanında bile yetkileri üstlenmiş bir yerel özerk parlamento yanlısı. Bk. *L'Express*, 3.4.1992, s. 40.
11. Bu konuyu başka bir yazıda daha ayrıntılı olarak ele almıştım. Bk. "Soğuk Savaştan Sıcak Savaş: Körfez Savaşı Aynasında Dünya ve Türkiye", *Sınıf Bilinci*, 9-10, Temmuz 1991, özellikle s. 131-33 ve 141-43.
12. Bu söylenenin boş bir spekülasyon olmadığı, 1991 sonunda ortaya çıkan birleşik Avrupa ordusu projesinin yarattığı tartışmayla kanıtlanıyor. Son olarak *New York Times* gazetesine sızdırılan ve 8 Mart tarihinde yayınlanan bir Pentagon dokümanı, ABD devleti içinde en azından bir kanadın bu projeye düşmanca baktığını bir kez daha ortaya koymuştur. Bk. *L'Express*, 3.4.1992, s.6.
13. Otto Bauer bu yaklaşımı "ütopik enternasyonalizm" olarak adlandırır. Fransız Marksist araştırmacı Georges Haupt'un kullandığı terim ise "uzlaşmasız enternasyonalizm"dir. (Bk. G.Haupt, "Les marxistes face a la question nationale: l'histoire du problème", G.Haupt/M.Lowy/C.Weill, *Les marxistes et la question nationale 1848-1914* içinde, Maspero, Paris, 1974, s. 28 ve 50.) Ne var ki, burada sözünü ettiğim ikinci akım da enternasyonalizm bahsinde bu kanat kadar uzlaşmasız olduğuna göre bu terim yanıltıcı olabilir.
14. O dönemin önde gelen devrimci önderlerinden ve teorisyenlerinden Trotskiy'in ulusal sorun konusundaki tavrı, Ekim devrimi öncesinde ve sonrasında çok farklıdır. Devrimden önce Trotskiy Lenin ile Rosa Luxemburg'un pozisyonları arasında yalpalır. Devrimden sonra Bolşevik politikayı tümüyle benimser. *Rus Devriminin Tarihi*'nde şöyle yazar: "Sovyetler Birliği'nin gelecekteki kaderi ne olursa olsun...Lenin'in ulusal politikası insanlığın sağlıklı dokularına ebediyen yerleşecektir." (Aktaran: M.Lowy, a.g.m., *Les marxistes...*, a.g.y., s. 381n.) 30'lu yıllarda Trotskiy, Leninist anti-emperyalist politikayı daha da incelterek ulusal soruna ilişkin Marksist programa yeni katkılar yapmıştır. Bu konuda bir örnek için bk. Lev Trotskiy, "Ultra Solcular ve Çin'deki Savaş", *Sınıf Bilinci*, 9-10, Temmuz 1991.
15. Elbette emperyalist milliyetçilik ezen ulus milliyetçiliğinin sadece bir türüdür. Az gelişmiş ülkelerde, kendisi emperyalizm karşısında ezilen ulus konumunda bulunan, ama başka

uluslara karşı ezen ulus konumunda olan çeşitli uluslar vardır. Kürtler karşısında Türklerin, Arapların ve Acemlerin konumu tam da budur.

16. Bu konuda Ragıp Zarakolu'nun mükemmel yazısını herkesin okuması gerektiğini düşünüyorum. Bk. "Saf Değil, İğrenciz", *Yeni Ülke*, 5-11 Nisan 1992, s. 9.
17. Marx ve Engels'in ulusal sorun konusundaki miraslarına ilişkin olarak Türkçe'de şu kaynaklara bakılabilir: Michael Lowy, "Marksistler ve Ulusal Sorun", *Birikim*, eski dizi, 23, Ocak 1977; Ephraim Nimni, "Marx, Engels ve Ulusal Sorun", *Dünya Solu*, 7, Bahar-Yaz 1991; Enzo Traverso/Michael Lowy, "Ulusal Soruna Marksist Yaklaşım: Nimni'nin Yorumunun Eleştirisi", a.y.
18. "Her ülkede tikel çıkarları olan burjuvazi ulusallığı aşamaz." Marx'tan aktaran M. Lowy, a.g.m., dn. 1.
19. Marx'ın kendisi sosyalist devrim sonrasında gerçekleşecekler konusunda konuşmakta bu alanda da isteksizdi. İkinci kuşak Marksistler arasında soyut enternasyonalizmin savunucuları ise, sosyalist devrimin ulusal sorunları otomatik olarak çözeceğini açık ve kesin biçimde savunuyorlardı. Bu kuşakta, Lenin'in yanısıra sosyalizm altında ulusal sorunun nasıl çözüleceği üzerinde ayrıntılı olarak duran bir başka Marksist daha vardı: Otto Bauer. Ama Bauer'in yaklaşımı milliyetçi tonlar taşıyordu.
20. **Marksizmin Bir Karikatürü ve Emperyalist Ekonomizm**, Koray Yayınları, İstanbul, 1991, s. 86. (Vurgular Lenin'indir.)
21. Bk. V.I.Lenin, "The Importance of Gold Now and After the Complete Victory of Socialism", *On Socialist Economic Organisation. Articles and Speeches*, Progress Publishers, Moskova, 1971, s. 338.
22. Bu noktaya Lowy de değiniyor. Bk. "Marksistler ve Ulusal Sorun", a.g.m., Fransızca versiyonda (*Les marxistes et la question nationale*, a.g.y. içinde,) s. 389.
23. Örnek olarak Rosa Luxemburg'un Polonya konusundaki argümanı verilebilir: bk. "La question polonaise et le mouvement socialiste" (1905), *Les marxistes*, a.g.y. içinde, s. 175. Aynı argümanı Lenin'in Emperyalist Ekonomizm'de polemik yaptığı Kievski genelleştirerek savunur. Bk. a.g.y., s. 44-53.
24. Bu konuda Lenin'in çeşitli yazılarına bakılabilir. Örneğin:"Ulusların Kendi Kaderlerini Tayin Etme Hakkı" (1914), *Ulusların Kaderlerini Tayin Hakkı* içinde, Sol Yayınları, Ankara, 1989, s.61; "Ulusların Kaderlerini Tayin Hakkı Üzerine Bir Tartışmanın Özeti" (1916), a.g.y. içinde, s. 167; *Emperyalist Ekonomizm*, a.g.y., s. 86.
25. "Ulusların Kendi Kaderlerini Tayin Etme Hakkı", a.g.m., s. 63.
26. "Sosyalist Devrim ve Ulusların Kaderlerini Tayin Hakkı (Tezler)", *Ulusların Kaderlerini Tayin Hakkı*, a.g.y. içinde; "Ulusların Kaderlerini Tayin Hakkı Üzerine Bir Tartışmanın Özeti", a.y. (bu metin bundan sonra "Bilanço" olarak anılacaktır); *Emperyalist Ekonomizm*, a.g.y.
27. "Ulusal-Topluluklar ya da 'Özerkleştirme' Sorunu", *Ulusların Kaderlerini Tayin Hakkı*,

- a.g.y. içinde. (Bu metin bundan sonra "Özerkleştirme" olarak anılacak.)
28. Bu konuda bk. Sami Sarı, "Lenin, Trotskiy ve Rusya'da Sürekli Devrim", *Sınıf Bilinci*, 6, Mart 1990, özellikle s.91-99.
29. "Emperyalizmin en belirgin özelliği bütün dünyanın şimdi gördüğümüz gibi bir sürü ezilen ulusla muazzam zenginliğe ve güçlü silahlı kuvvetlere sahip bir avuç ezen ulus olarak ikiye bölünmesidir." V.I.Lenin, "Milli Mesele ve Sömürge Sorunu Üzerine Rapor", *III.Enternasyonal Konuşmaları*, Pencere Yayınları, 2.baskı, İstanbul, 1989, s. 64.
30. *Emperyalist Ekonomizm*, a.g.y., s.68.
31. "Bilanço", a.g.m., s. 210.
32. Lenin, "Tezler", a.g.m., s.153. Komintern'in 2. Kongresi, Lenin tarafından hazırlanmış tezlerde, ezilen ulusların emperyalist ülke sosyalistlerine karşı güvensizliğini "tümüyle meşru" olarak niteler. Bk. V.I.Lenin, "Ulusal Sorun ve Sömürgeler Sorunu Üzerine Tezlerin İlk Tasarısı", *Ulusların Kaderlerini Tayin Hakkı*, a.g.y.,s. 230.
33. Peter Netti, *Rosa Luxemburg*, kısaltılmış edisyon, Oxford University Press, Londra, 1969, s.515-516. (Türkçe çeviri: Rosa Luxemburg, cilt II, Atol Yayıncılık, İstanbul, 1991.)
34. Artık Aydın Giritli'nin *Gelenek*'teki yazısında yaptığı eleştirilere kısaca cevap vermek için yeterince açık bir noktaya ulaşmış bulunuyoruz. Giritli, "bugünün koşullarında, 95 imzaman düştüğü saf(ın), ezen ulusunki..." olduğunu itiraf ediyor, ama sözde Leninist sınıf politikası olarak sunulmuş bir Stalinist korporatist sosyalizm anlayışı dolayısıyla, benim daha önce liberallere yöneltmiş olduğum eleştirilerden büyük rahatsızlık duyuyor. En ağır cümlesi de *Gelenek* dergisinin bir türlü terkedemediği milli komünizm anlayışı dolayısıyla enternasyonalizm konusunda devrimci Marksizm karşısında duyduğu rahatsızlığı yansıtıyor: "İş enternasyonalizme gelince mangalda kül bırakmayanların, Kürt hareketindeki milliyetçilik karşısında secedeye varmaları yalnızca ikiyüzlülük ve kişiliksizliktir." (A.g.m., s.37). Giritli anlaşılan tartışmasının yoksulluğunun üstünü, hakaretin sınırlarında dolaşarak kapatabileceğini umuyor. Benim kendisine bir tek tavsiyem var: bu yazıtı, ya da daha çekici geliyorsa Lenin'in 1916 sonrası yazılarından herhangi birini dikkatle okuması. O zaman enternasyonalizmin, eleştirmeye çalıştığı *Cumhuriyet* yazımın merkezi önermesinde ileri sürdüğüm gibi, "ezilen ulusların kurtuluşundan geçtiğini" belki kavrar ve ezilen ulus milliyetçiliğinin, ister Kemalist olsunlar, ister sol liberal, ezen ulus devletini savunanlar karşısında ilerici bir içeriğe sahip olduğunu ileri sürmenin enternasyonalizm ile en ufak bir çelişkisinin olmadığını da görür. Giritli, Leninist bir tavra liberallerin yanından "Leninizm" adına karşı çıkıyor. Ne acıklı bir durum !
35. Bk. Lenin, "Bilanço", a.g.m., s.168-169.
36. "Tezler", a.g.m., s.153.
37. "Tezler", a.g.m., s.149. Vurgu benim.
38. Bk. örneğin "Ulusların Kendi Kaderlerini Tayin Etme Hakkı", a.g.m., s. 119.

39. "Bilanço", a.g.m., s.172.
40. Peter Netti, *Rosa Luxemburg*, a.g.y., s.51 In ve Horace B. Davis, *Nationalism and Socialism*, Monthly Review Press, New York, 1967, s. 210. (Türkçe çeviri: Sosyalizm ve Ulusallık, Belge Yayınları, İstanbul, 1991.)
111. "Özerkleştirme", a.g.m., s. 243. Vurgu benim.
42. Bu konuda ayrıntılı bir açıklama için bk. Gülnur Savran, *Sivil Toplum ve Ötesi. Rousseau, Hegel, Marx*, Alan Yayıncılık, İstanbul, 1987, özellikle s. 185-206 ve 233-251.
43. Bk. K.Marx, "Gotha Programının Eleştirisi", *Marx/Engels, Seçme Yapıtlar*, cilt 3, Sol Yayınları, Ankara, 1979, s. 22.
44. Aktaran: Horace B. Davis, *Nationalism and Socialism*, a.g.y., s. 95-96.
45. "Kızılderili" terimi, tam 500 yıl önce Amerika kıtasını işgal eden beyaz Avrupalıların Amerika kıtalarının yerli halkına taktığı aşağılayıcı bir adın ("red skin") Türkçesidir. Bu ırkçı terimin Türkçeden kovulması, yerine "Amerika yerlileri" gibi, bugün ABD'de yaygın kullanıma girmeye başlamış bir terimin ("native Americans") benimsenmesi gerekir. Tarihin tanık olduğu en geniş kapsamlı soykırıma uğramış olan Amerika yerlilerini Holivud'un Western'lerinin gözlüğüyle görmekten vazgeçmenin zamanı çoktan geldi !
46. Bu tezi başka yerde ayrıntısıyla savunmuştum. Bk. Sungur Savran, "Bunalım, Sermayenin Yeniden-Yapılanması, Yeni-Liberalizm", a.g.y.